

Год. VI.
God.ДУБРОВНИК, 15. маја 1907.
DUBROVNIK, мајаБр. 9.
Br.

ЈЕЋМЕНИ УЃТИПЦИ СА СЕЛА.

Пише Don Marko Vežić.

I. Lako je pjevati, ali je teško plakati.

Da što je, već moja Stanurka, ona ono pjeval — Izvirim na pomolj ravnici, a to uzazbilj ona, mala Stana, a od vraštva je i od pusta milinja seljani prozvali „Frantunićem“, jer njezina smjehuljavost, vižlavost i zrno je živoga srebra, svakome omilila, a priljubita milokrvnost i bezazlena nevinost maljušaste desetgodišnje Stanurke pritegla k sebi i moju ljubav i srdačnost.

Ispred nje pase dvaestak repića, dvaestak vunjači i bijela i crna runa, a zvonce na prohodniku učesto i svakog trèna titačne i učvršćuje te, da ne preživlju, niti se povalile i drijemaju, već to živo i živolazno na bujnoj svibanjskoj paši pasu i baš reci: pašuju, a nije im korizmena ura, pa će i oči izgubiti, a zuba polomiti, dok ispod kamenića isklještaju i iskrikljaju vlas suhog mogoruša. Nagoni se mlade među sobom, janjad i dvizad, a i postarije špecne jedna drugu i šiškom kosimice zaskoči, kô da će joj: ajde bona, i onako nigda mlade!

Ja pred Stanurku, a ona začepi usta, već što prvoj kitieci pjesme istrгла prvi cvijetak, jer kad priojknu i doda: lijepa Mara cvijeće brala, jecnu i zaustavi.

— Blago tebi, moja Stano; ko plakao, ko se radovao, ti uvijek pjevaš!

— Žalosti, oče, uvijek pjevam. Već moju pjesmu svak čuje, a niko suza ne vidi.

— A zar i ti kad zaplačeš, i što je gore, suze roniš?

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

— Tà šta ima, nema ura, da sam se do sita naplakala i kosu s glave ćupala.

— A zašto to, bleko moja?

— Poradi one moje zrne.

— Koje?

— Eno ona, što šmedljivo griska snevesela i okrvavljena uha i ispod vrata, poviše onog lasastog janjeta.

— A s ćega je krvava, kaži dè ti svome Don Marku, i s ćega li si mi brizgom suze ronila? Paće, amo dè, da ti vidim ispod očiju, jesu li kad suzile.

— Još ću vas zar varati, već jesam, oće, slijepoga mi sunca. A s ćega? Borami pognala blago ispred sebe od kuće zdravo i ěilo kô grudicu, a jedno se na drugo nagoni i pritrćaje kô za oklad. Kad ispod Gorice počè mi zrna glavom odmahivati, pa lešur u lešur i povali se na zemlju. Priletim i priskoćim, jadna ti sam, k njojzi, a ona se, moja dušo, ukoćenila ko ovaj prut, što mi je u ruci, i što samo zasipila i na mahove dakće. Zovem, dovikujem od ljute svoje žalosti i Lucu i Maru kume Ivanice, ali nigdje nikoga. Suze me oblile, a samoća ubi i smete, pa počnem žaliti. A kad vidim, da se zrna ne izdiže, dosjetim se, što je, i da ću se mašiti za britvicu uza pregaću, a to mi ostala kod matere, da prasetu njome izbire s loze lišće i brašnom ga posiplje. Niti znam, i samoćna i tugom ubijena, što ću, kako li ću, već se dohvatim zrna lijevoga uha, muški zubima zagrizem, dok doprlo do živca i krv prošiklja ko na nožicu. Sad preuzmem prut i dobrim joj protrljećam i natučem uho, neka krv još žešće šiba. I pomože, jer je i drugih puta pomoglo, i moja se zrna osvijesti. Ispravim je na noge i evo je malo pomalo, opet nije loše. Skunjena mi je jošte i kô uplešena, a do sutra će mi, akobogda, biti zdrava i vesela.

— A ošta joj, moj Frantuniću, ta nenadna?

— Bog će znati, moj oće! Hoće ljudi i kazivala mi maja, od bujne, slasne i masne začine proljetne trave. Svaka joj travka ode u krv, krv se uspali, uzavrije i udari u vratne žile i u mozak, i da ne oduši na uho, ode ti ga moja zrna.

— A jesi li, moja Stano, sada zadovoljna?



— Jesam, hvala milome Bogu, jer je zrna tekar prvoka, prvo joj je ovo janje ove godine. Vidite ga i sami, zorno li je, i nekidan smo mogli uhvatiti za nj, davali su nam četrnaest evanciga, a maja ne da, već pita svih petnaest. A i valja.

— Pa kad si, sele, zadovoljna, bi li opet zapjevala?

— Ajte vi oče i prodite me se! Lako je pjevati, ali je teško plakati.

Krenem ja, čini mi se, kući, a Stanurka petlju petlji pri-veza i očepi: Gdje je brala, tu zaspala....

Нека прође младост!...

П. Ј. Одавић.

Нека прође младост, кад већ мора бити;

Нек у вечну бездан и она се сруши,

Лепоте се њене изгубити не ће

Ко што се не губи и дим што се пуши,

Па га мислиш, после, нестане у зраку!

И ето к'о и светлост у нај гушћем мраку,

И младост ће твоја у теби се скрити;

И у срцу твоме: и у нади, срећи,

И кроз сузе ледне што ћеш старац лити,

Јављаће се она, твоја младост рана.

Јер ни један зрачак сунчаног дана,

Нити једна суза што је икад пала;

Ни један се уздах измучених груди,

За који су људи или земља знала,

У простору вечном не губи нит' гаси.

Још и Христов осмех на свој начин краси

Свако лице људско којим затрепери;

Још и уздах његов и данас се чује

Кад потресе груди очврсле у вери,

Ил' с неправде кад се пут небеса вине.

Па и свака суза што у оку сине,

Било са радости или туге какве,

Отисак је верни свију суза сличних

Што их од вајкада у часове такве

Нису људи слаби престајали лити.

Па нек прође младост кад већ мора бити,

Нек у вечну бездан и она се сруши,

Лепоте се њене изгубити не ће

Ко што се не губи и дим шта се пуши,

Па га мислиш, после, нестане у зраку!

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

В
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А



ČOVJEK BEZ DOMOVINE.

Napisao Th. K. Kennedy. Iz engleskoga preveo Lujo Brodaričić.

Voziš li se iz New-Yorka uz rijeku Hudson na jednoj od onih prekrasnih vatrenjača, koje nijesu drugo nego hoteli, te plivaju, prispjećeš u dva sahata vožnje u Westpoint, jedno od naj ubavnijeh mjesta u Novom Svijetu. Hudson, čiji valovi ejelivaju zapadnu stranu New-Yorka, evropski turiste punim pravom prezvaše „amerikanskom Rajnom“. Prodeš li strme stijene, tako zvate „palissade“, koje visinom od 400 stopa padaju okomito u široku rijeku, i prispjećeš u zaliv vas crn s gora, te ga pašu sa svih strana. Tu je glavna američka vojna akademija Westpoint, prekrasno smještena, daleko od buke i larme svjetske varoši. Tu priroda odiše mirnoćom i zadovoljstvom, a u golemoj zgradi uče ljudi kako će uništavati i jedno i drugo, oni uče znanost, koja upućuje čovjeka da u potrebi izvrši brzo i temeljito djelo uništavanja. U parku ove vojne akademije, koja se nalazi u neposrednoj blizini prašume, stoji spomenik slavnog Koćuška, poznatog borca za poljačku slobodu, a u prašumi samoj na uzvišenom brežuljku, te ga obasjava zrakama sunce na zapadu kao da se s njim oprosti, oko posjetioca ugleda na basaltnoj stijeni jednostavnu tablu sa natpisom:

Uspomeni Filipa Nolana

poručnika u vojsci Saveznih Država.

Čovjeka bez domovine, koji je domovinu ljubio kao niko drugi
a niko drugi domovine ne bio manje vrijedan od njega.

Podigoše kadeti Westpointa godine 1867.

* * *

Ovaj protuslovni tekst ponuka me još iste večeri, kad sam kao gost zapovjednika akademije sjedao s njime pri sofri, da u njega zapitam razjašnjenja. Sijedi je starina poznavao čitavu historiju, jer je nju bio sâm čuo iz usta ljudi, te su u ono doba živjeli i pripovjedi mi ovo.

* * *



WWW.UNIBE.RS

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

To je bio mlad, darovit oficir, taj Filip Nolan, kada se na početku ovoga stoljeća pridruži zapadnoj legiji i odlikova u više okršaja proti razbojničkim susjedima Teksancima. Slučajno upozna Nolana Aron Burr, ondašnji potpredsjednik Saveznih Država, kad idući za svojim oholim i vladalačkim nagonom, proputova Jug da agituje za osnivanje svoje nerazložite ideje, da naime osnuje meksikansko carstvo, komu bi on bio car. Burr zavoli pametnoga mladića, pozove ga često k sebi i u brzo ga predobi posve za se.

Nolan piše Burru više dugih pisama iza njegova odlaska, a nikad ne dobi odgovora. Svi su mu se kamaradi rugali radi njegova *protektora*, ali konačno ipak održa toli željenu pobjedu. Burr se je bio naime ponovno povratio u New Orleans i postao ljubimac onog vrlo razdraživog naroda na Jugu, koji je vidio za njime veliku vojsku, a pred njime carstvo. Nolanu je bio sastanak s Burrom naj znamenitiji dan u životu. On je od toga dana bio izgubljeno čeljade i podato dušom i tijelom svomu zavodiocu. Ali kad predsjednik Jefferson* željeznom rukom svlada urotu, bi i Nolan pozvat na odgovornost pred ratni sud. Materijala proti njemu je bilo dosta, ali, kako obično biva, glavni optuženici biše riješeni a neznatniji osuđeni. Tako se dogodi i sa Nolanom.

Kada mu ratno sudište stavi običajno pitanje, kani li moliti za blažu osudu pogledom na svoje prvašnje izgledno ponašanje u službi Saveznih Država, odgovori u času bijesnila: „Vrag odnio veće Savezne Države. Kamo sreće da nikada ne čujem ništa više o njima, i da ih nikad više ne vidim!“

Predsjednik ratnog sudišta, pukovnik Morgan, koji je u svoje vrijeme kao većina ondje nazočnih sudaca stavio nebrojeno puta svoj život na kocku za slobodu ljubljene domovine, problijedi i sav se strese. Pozove suce u sobu vijećanja da se s njima savjetuje.

Kada se povратиše u sudnicu, lice starog pukovnika bilo je blijedo kako smrt. „Nolane“ reče on „čujte osudu ratnog sudišta. Ona glasi da vi ne ćete nikada više čuti ime Saveznih Država. Ova osuda biće podastrta Predsjedniku na potvrdu“.

* A Thomas Jefferson, treći predsjednik Saveznih Država. Upravljao je god. 1801-1809.

Nolan se glasno nasmija, ali niko s njime. Pukovnik Morgan zapovjedi: „Vodite uznika u New Orleans i predajte ga zapovjedniku flote, koja se ondje nalazi“.

Nolan bi izveden; kada izide iz dvorane, pukovnik pozove nase oficira, koji je zapovijedao stražu, te mu reče: „Niko ne smije izustiti ime Saveznih Država pred uznikom. On će se povesti na ratni brod, i niko ne smije s njime govoriti, dok ne stigne pismen nalog, kako se s njim ima da postupa“.

Kada je uznik odveden na *Nautilus*, nije više imao domovine. Zapovijed ministra mornarice, upravljena na zapovjednika broda, glasila je:

Montgomery 9. decembra 1807.*

Gospodine!

Poručnik Neale predaće Vam nekog Filipa Nolana, bivšeg oficira Saveznih Država. Ovaj je za jedne kaznene rasprave proti sebi opsovao domovinu i izrazio želju da nikada ne čuje ništa o Saveznim Državama, a sudište je pronašlo da se osvrne na ovu molbu. Ministru mornarice je stigao nalog da izvrši ovu zapovijed Predsjednikovu. Vi ćete dakle preuzeti uznika; držaćete ga na Vašem brodu pazeć osobito da ne bi pobjegao. Što se tiče hrane i odijela, davaćete mu sve kao svim drugim oficirima njegova ranga. Oficirima Vašega broda stoji slobodno općiti s njime, kako im se bolje sviđi, ali je želja Predsjednika da mu se ne čini uzaludno osjećati da je uznik. Ali na nikakav način ne smije se govoriti pred njim o Saveznim Državama, niti mu se smije što priopćiti ili javiti o njegovoj prijašnjoj domovini, bilo to putem listova, knjiga, geografskih karata itd. i pobrinućete se ne samo da stavite oficirima do znanja ovu zapovijed, već i da zaištete od njih poštenu riječ da će se oštro držati ove zapovijedi. Osobita će Vam biti dužnost da poučite o ovoj stvari vojsku.

Vlada će se Saveznih Država pobrinuti da Nolan nikad više ne vidi svoju domovinu. Prije nego se Vi vratite s Vašeg putovanja, dobićete naloge, kako da dalje postupate sa uznikom.

Za ministra mornarice
M. Southard.

* Original se nalazi u Arhivu vojne akademije u Westpointu.



WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
В
Л
И
О
Т
Е
К
А

U mladosti — nastavi moj ljubazni gazda — čuo sam pričati od starih oficira da je Nolan, kad je stupio na *Nautilus*, uzeo čitavu stvar kao šalu govoreći da očekuje veliko uživanje od putovanja i od zemalja koje će vidjeti. Ali odmah prvih dana opazi da je kazna oštra. Od svih knjiga i karata, koje su mu u ruke dolazile, bilo je odstranjeno ime Saveznih Država. Ako bi brod gdje u luku prispio, Nolan nije smio nikako na kraj, pak makar se i u tudinstvu nalazio.

Nakon godinu dana *Nautilus* je pozvan u domovinu. Ali dotična zapovijed, koja je prispjela zapovjedniku, kada se je brod nalazio u Bataviji, napominjala je da se Nolan ima prikreati na *Warren*, koji se nalazio u istoj luci. To je bio prvi čas da ga obuze tuga. Novi oficiri postupali su s njime kao i stari, uljudno, ali Nolan opazi da je svoja nazočnost neugodno uplivila na društvo, jer bi, ma i naj manji, razgovor o domovini umukao, netom bi se on pokazao. Nakon nekoliko mjeseca doplovi *Warren* u Napulj. Ondje osjeti Nolan ne samo da on nema domovine, nego da nema niti tamnice u njoj. Jedan događaj žalasnoga mu života bio je taj, kada oficiri, hoteći se zahvaliti na ljubazni priček, koji su doživjeli u Napulju, prirediše igranku na brodu. Nolan je ufao da će naći među pozvanicima, među kojim je bilo i Amerikanaca, koga te bi mu mogao što kazati o ljubljenoj domovini. Ali kad igranka poče, dolazio je k Nolanu jedan časnik za drugim kao da se hoće s njime da razgovara, ali uprav svrhom da zapriječe eda ne bi govorio s njim kogod, komu su ove prilike bile nepoznate, ali u brzo i ova pažnja oslabi, jer nikomu nije stalo za njim, a i govorilo se je talijanski, koji jezik Nolan nije razumio. Najednoć ugleda gospoju, koju je on bio više puta vidio na igrankama u New-Yorku. Prije no će oficir, koji se je nalazio u njegovoj blizini, to zapriječiti, bio je Nolan već kod gospoje.

Ja ufam da se Vi još mene sjećate, gospojice Rutlege“, reče joj. „Hoćete li me počastiti igrajući nastajnu kadrilju sa mnom?“

„Ja se uprav ne zovem više gospojica Rutlege, ali ću ipak rado igrati s Vama“, odgovori ova slatko se smiješeći.

Nolan je bio presretan. S ove ženijalne domišljatosti, daleko od svoga motrioca, bio je na svrhu našao zgodu da čuje što

mu je na srcu ležalo, nešto o domovini. Ali veoma oprezno poče ispitivati svoju plesačicu. Razgovaraše se o njenim putovanjima i kada je bila u govoru, upita je drščući glasom: „A što je novo iz domovine, milostiva gospo, jeste li dobili kakovih vijesti od tamo?“

Gospođa digne s njega ruku ošinuvti ga čudnovatim pogledom. „Iz domovine, gospodine Nolane? „upita ga. „Kako? Ja sam uvijek čula da Vi ne ćete nigda da njeno ime dopre do Vaših ušiju“. Na to mu okrene leđa, te pode svome mužu u susret, a Nolan ostane sam, kako je uvijek bio. On sađe sa krova (kuvijerte) i povuče se u svoju kabinu, blijed u licu, sa usnama do krvi izgrizenim.

Nije moguće opisati po redu Nolanov život; sve što Vam o njemu pričam jesu prizori iz predaja, kako su se prenosile od broda do broda. To su kratki odlomei života puna žalosti i zdvajanja. Ali ipak i u onakom životu nesretniku nije sasvim nestajalo sretnih časova. Rat, koji je nastupio malo vremena iza opisanog intermeza, pruži zgodu Nolanu da se pokaže u posve drugom obliku. U jednoj od onih žestokih pomorskih bitaka zrno jednog engleskog broda pogodi brod *Warren* i ubije svu momčad oko topa, kojim je Nolan zapovijedao. Može se doista prigovoriti da to nije bog zna kakav događaj u morskoj bici, ali se ipak hoće mnogo hrabrosti i odvažnosti saći u takvom času pod krov i tu raditi u krvi među rasmrskanim lješinama.

Nolan skoči dolje, pozove k sebi nove momke, napuni top svojom rukom, napenje ga i opali i sve tako unaprijed za pô sata, dok začudeni zapovjednik ne side da vidi, kako taj top može ispaliti dva hica u doba, što drugi ispale stoprv jedan hitac. On nade Nolana, gola do pasa, gdje sjedi kod topa i pušta ga onaj čas da se ohladi.

„Ja pokazujem samo momcima, kako smo mi u svoje vrijeme činili kod topništva“ reče ovaj mirno.

„Hvala, hiljadu puta hvala, Nolane, u ime dom.....“ ali u taj čas proleti kroz glavu sijedomu pomoreu, s kime govori. „To Vam se ne će zaboraviti, da ste Vi onaj koji ste nam dali u ruke neprijateljski brod; a i Vi ne ćete imati razloga zaboraviti što ste za nas učinili.“

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

В
И
В
Л
И
О
Т
Е
К
А





WWW.UNIBG.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Kada bitka prestane, a oholi Englez morade se predati, Nolan bi pozvat pred zapovjednika, koji mu ovo reče: „Danas se pišu izvješća razumijete li me Nolane?“

Nolan niknu glavom, grlo mu je bilo kako zavezato. „A u ovim izvješćima spomenut ée se i Vaše ime, Vi me razumijete?“ „Da! . . . da! . . .“ zatepa bijednik, koji se od uzrujanosti nije više mogao držati na nogama.

Onda zapovjednik otpasa svoju sablju, državnu sablju, koju je on nosio samo u velikim prigodama — i dade je Nolanu. A siromah zaplače kao dijete, jer od onoga kobnoga dana, od kada je bila izrečena proti njemu osuda, nije nosio sablje. Njegovo ime bi ne samo spomenuto u izvješćima, već i u velike pohvaljeno. Kaže se da je zapovjednik još pisao privatno pismo ministru mornarice, moleći za Nolanovo pomilovanje, ali nikada ne dode odgovora. To se zbilo u ono vrijeme, kada su proces i osuda proti Nolanu bili gotovo zaboravljeni u Washingtonu, a Nolanova robija se je stoga tako dugo potezala, jer nije bilo nikoga, koji bi se postojano za njega zauzeo. Kada su drugi put molili za njegovo oslobođenje, poslije toliko i toliko godina, ministarstvo ratne mornarice je jednako tvrdilo da toga Nolana nema i da nije nikada bila izrečena taka osuda; kada god. 1835. izgori kaptol u Washingtonu, izgoriše i svi spisi, koji su se odnosili na ovu zgodu. Ali što se nije moglo uništiti u 55 godina njegove robije, to je bila zlokobna zapovijed, koja ga je pratila od broda do broda, koja se doslovce vršila, kako zahtijeva stega vojnička, a osobito u mornarici.

Za njegova brata i za ostalu rodbinu, koji su živjeli na teksaskoj granici, on je bio davno umro. Pošto nije primao pisma, a nije ih ni smio pisati u izgublenu domovinu, svojta mu je mislila da je pao u ratu proti Englezima. Što se njega tiče, trpio je izvanrednu kaznu za svoj prestupak muževnom srčanošću. Nikada da bi se potužio na svoju sudbinu, nikada da bi dao uzroka da s njime budu nezadovoljni, niti je ikada otešćao blago nadziranje, koje se je nad njime vodilo. Službu na brodu je vršio kao jedan od naj revnijih, i od dana, kada ga je ona gospoda u Napulju tako ljuto uvrijedila, nije se više izlagao nikakvome novome poniženju.

Jedino što bi ga još razvedrilo bilo je, kada bi zastava na brodu dobila zvijezdu više, što znači da je nova država uzeta u Uniju. A što ga je naj više mučilo, bila je briga za sudbinom Texasa, gdje je on proživio svoju mladost. Dok je Texas pripadao Mexiku, moglo se o njemu slobodno govoriti, i nije bio odalečen iz njegova atlasa. Ali kada se jednog dana zastava pojavila sa zvijezdom više, počne on u večer za stolom slučajno pričati o svojim doživljajima u Texasu i kako bi sada imalo tamo izgledati. Ali je baš Texas bio primljen u Savezne Države, te nastade neugodna šutnja iza njegova govora. Mladi oficir, porumeniv od stida, reče mu: „Texasa nema više na Vašoj karti. Izvolite još čašu madere?“ Čovjek bez domovine ustane, popije na odušak vino, te promuca: „Vaše društvo bilo mi je veoma ugodno, gospodo moja. Hvala Vam i laku noć“. Blaženim posmjehom pođe on zatim u svoju kabinu.

Opet prođe godina a da se njegov udes ne promijeni. Onda se nalazaše na *Thetisu*. Bio je već star a prividno miran i kao da se zadovoljio sa svojom teškom sudbinom. Rat sa južnim državama bio je baš započeo. Na *Thetis* jednog dana napadoše dva ustanička broda, kud i kamo jača, koji odmah sasuze vatru na nj. Premda je bilo moguće pobjeći, ipak Nolanovoj srčanosti pođe za rukom sklonuti zapovjednika *Thetisa* da ostane i da preuzme borbu. Jedno od prvih neprijateljskih zrna pogodi zapovjednika *Thetisa* i Nolan na vruću molbu oficira zauze njegovo mjesto. S obe strane borilo se naj većom očajnosti, dok poslije dva sata boja neprijateljska korveta *Star* (zvijezda) potone u morske dubine. Drugi brod *Neptun* bio je suviše oštećen da bi se mogao sam boriti. I *Tetisu* nije bilo posve dobro, ali se ipak držao. Na svrhu pojavi se na *piku od rande* (jedno mjesto arbula ili katarke) bijela zastava, znak da se *Neptun* predaje.

Jedno od posljednjih zrna ovoga broda pogodi *kasar*, gdje je stao Nolan, te mu razmrvi obe noge. Prenesen u svoju kabinu (sobicu) od preplašene vojske, umirući reče slabim glasom rasvijeljenim oficirima, koji su oko njega stajali. „Kao zapovjednik ovog broda razriješujem vas od poštene riječi da ne smijete sa mnom govoriti o domovini. Pričajte mi što se u njoj dogodilo ovo zadnjih 55 godina, ali brzo, jer se moj zadnji čas približava“.



Jedan od naj mladih oficira, koji ga je uvijek poštivao sinovljom odanošću, pade na koljena pred njegovo ležalo te mu, zapirujući od plača, počne pričati ogromni razvitak Unije. Blaženim posmjehom srkao je Nolan pri skončanju njegove riječi; jedino što je još mogao progovoriti bilo je, da je slabim glasom uzdisao „O moja mila domovino!“ Ne moguće govoriti nego naj većim naporom zapita papira da piše. Rukom koja mu se tresla napiše: Ja sam svoj grijeh okajao i mislim da sam veliku pokoru učinio; pustite neka more bude moj grob. More je bilo moja domovina i zato ga ljubim. Je li sramota, koja stoji na mojem imenu, veća nego što zaslužujem? Hvala vam svima na ljubavi i dobroti. — Još jedan slabi uzdisaj, a „čovjek bez domovine“ se preseli u vječnu domovinu! Laka mu bila morska pučina! — Sijedog starinu obliju suze, kada svrši svoje pričanje!



*
* *
*

Жив. Девечерски. Београд.

Благо мајско вече. Месец небом броди
 А злаћане звезде око њега стоје
 И огледају се у сребрној води
 Што протиче тихо крај колибе моје.
 Исто оно вече — о минули дани!
 Што се тако брзо у заборав скрише,
 Зар је време кадро љубав да сахрани
 Зар се никад не ће повратити више? ...
 Да исто је вече и место је исто,
 Тајно шуми бршљан и мирише цвеће,
 И месец и звезде и то небо чисто
 Све је старо — само она доћи не ће.
 Чекао сам дуго, чежњиво без даха
 Не ће ли се вратит стара срећа моја, —
 Ал' све моје наде као шака праха
 На крилима ветра прхнуше куд која!
 Ах она ми некад беше мелем груди
 Ал' је сакри земља и бршљан и цвеће,
 Дух још њезин само око мене блуди
 И тужно ми шапће: „Она доћи не ће“.



PJESNIKOVA TAJNA.

Napisao A. Fogazzaro preveo M. Grgurić.

III.

Juna mjeseca 1872. godine gospoda otide s mužem da ljetuje na Ženevskom jezeru. Namjeravahu se vratiti u Italiju kroz Sempion, za nekoliko se vremena zadržati na Lago Maggiore, u Stresi ili u Pallanzi. Ona mi je imala pisati iz Ženeve, da li je moguće da je tamo tajno posjetim. Drugačije bio bih pokušao da je vidim na Lago Maggiore. Obećah joj da ću međutim raditi žurno.

Bijaše ona zazbilj nješto začuđena i ožalošćena s potpunog umnog mrtvila, na koje me ljubav bijaše osudila, koje sam ja inače u sebi tumačio vrlo dobro. U godinu i pô dana nijesam bio napisao nego četiri ili pet ljubavnih pjesama, kićenijih što sam bolje mogao, jer se je tako njoj mililo, ali hladnijeh. Sad se je ona bila zaljubila u *Idyls of the King* od Tennysona, a željela je da pišem koju pjesmu na onaj način, što se više može aristokratski i ugladeno. Obećah joj da ću štogod pokušati, a, kako sam i ja osjećao potrebu gorskog zraka i mira, nakanih se da se popnem do Lanzo d' Intelvi, gdje mi je bio poznat Hôtel Belvedere, udoban, lijep, divno položen u slikovitoj samoći, posjećen skoro samo od Engleza. Tamo ću, velju, raditi u miru.

Uputih se na 28. juna kroz Argegno. Nadoh dolinu zelenu i hladnu, zrak čist! Činilo mi se da dišem slobodu, nevinost, život. Moj se kočijaš zaustavi nekoliko časaka u seocu Pellio: malo kućica posred kestenika, s prozorima nakićenim karanfilima. Sadoh kod česme. Krasna djevojčica, ruku osmagnutih od sunca, a bijelijeh mišica, crpala je i lijevala vodu, i ponudi me njome. Pitah je: je li voda dobra? Odvрати mi u svom narječju:

— *Le guariss de tucc i maa* (liječi svaku bolest).



Pogledah je zadivljen. „Baš svaku?“ odvratih. Ona mi ne odgovori, već porumenje i osmjehne se, kao da mi je pogodila misao. Napih se iz vjedra lijepe djevojke; a, udaljiv se iz Pella, misljah da valjada njena malena usta, i srce maleno, i mišice bijele kao mlijeko, mogle bi zbilja izliječiti svaku bolest. Ona bijaše valjada ona idila što sam tražio, isprepletana malo dramom i tajnom? Mišice one bijele ne bijahu kao u gorštakinje nego kao u koje božice: λευκώλενος Ἴρις.

Opažao sam, polagano se penjući planinom, da priroda, prijateljica moja stara, nakon dvije godine muka, počinjaše opet govoriti sreću mome. Valja biti besposličar i sanjalac da razumiješ koje je to veselje osjećati da uživaš milost kamenja, voda i stabala. To mi se činilo dobrim znamenjem; znakom da ću dopokon opet moći pisati. Kad planina progovara, ono što u svojoj duši naj prvo osjećam, to je njeka sjeta i njeka slast, njeka želja da se topim u život prirode; za tim dolazi njeka žurba razdragana u invenciji i lakoća u pisanju. Na isti način djeluje na me Mendelssohnova muzika.

U gostionici ne nadoh pisama iz Ženeve; i drago mi je bilo. Ja, koji, kad bijah zaljubljen, nigda jače ne osjećah ljubav, nego kad mi draga bješe na daleku; sada, daleko od one gospode, ne osjećah više ništa. Nije bilo mnogo svijeta. Za trpezom, *table d'hôte*, u šest sahata, ručalo bi jedno tridesetak gostiju, skoro svi inoroči. Ja sjedah blizu njeke krasne i elegantne gospode, plavijeh kosa a divnijeh očiju; a te, kao i neobičan miris ruža kojim je mirisala, sjećahu na istok. Druge gospode bijahu skoro sve stare i užasno ružne. Talijanci, četiri ili pet na broju, u onom dubokom muku stranaca, bijahu nekako skrušena lica i vrebali su na me, s očitom namjerom da me privabe svojim šetnjama, razgovorima i partijama biljarde. Toga sam se i naj više bojao, te susretoh s naj većom hladnoćom malog starkerlju, koji za objedom, nakon kratka uvoda o glasovitim mojim „poemama“ (1), reče mi, da se on i družina njegova nalaze u velikoj neprilici među onijem Englezima, i da bijahu sretni što sam ja tamo došao. Nadoda da je on vitez A.; drugi bijahu grof B., vitez C.; četvrti nije imao baš nikakva naslova, ali ipak bijaše vrlo otmjena osoba. Pri koncu jedan mi gospodin obeća da će kazati kuhaču, neka spravi manje

plumpuddinga, i nek bude imao više obzira prama narodnoj manjini; tijekom me ostavi u miru, i više nijesmo se ni sastali.

Izidoh da popijem kafu ispod kržljavih madjala na Belvederu, gdje je i moja krasna susjeda motrila žarki zahod sunca, a na obzorju, u dugom luku, divotni pogled vječitih snijegova. Ja ne gledah ni neba ni brda, niti nju; gledah tu pred sobom u bezdnu od sedam sto metara, preko prvijeh bokova suprotnog brda, preodjenutih travom, golemu hridinu s ruševinama starih kula, poznatu i milu svojim očima već od mnogo godina. Djetetom bijah stidan i ponosit. Šesnaestgodišnji momak, s glavom punom Leoparda i Viktor Huga, panteizma i pesimizma; prividno s velikim prezirom ljudstva, a u srcu s užasnom željom da budem od ljudi hvaljen, a od žena ljubljen, bijaše me spopala melodramatična misao da budem ukopan onamo gore. Nijesam od davna viđao onu hrid, ona nije jamačno znala za moje ludo ljubakanje s gospodom; a sve misli moje prve mladosti, pola sokolovi a pola vrapei, tamo još vijahu svoje gnijezdo. Tu stanovahu još moje vruće sjete, ponosit prezir onoga što su moji drugovi zvali ljubav, i one ženske sjenke, koje mi se same činjahu dostojne moje ljubavi. Da mi je onda kogod rekao, da ću i bez ljubavi upasti u mrežu take ženskinje, koja će me tražiti bez ljubavi, iz puke oholosti, bio bih odgovorio: to ne će biti nigda! A ipak! Ne bih zbilja zaslužio da ležim kao planinski pjesnik, u onom uzvisitom groblju.

Dobih sobu su dva prozora na sjever. I u večer vidjeh ernu liticu okrunjenu zvijezdama, te me je karala uspomenama čiste i ponosite prve mladosti moje. Pokušah da radim: iz duševnijeh klonuća često je kadro da me podigne krilo sretnog stiha. Pokušah da načrtam osnovu idile; pomislih na krasnu djevojčicu, bijelijeh mišića, kod one vode na raskršću, na prozore obrasle karamfilima; pomislih i na Vas, oprostite, prijateljice moja. Vi znate način kako ja sastavljam: uzimljem jedno stvorenje živo, i motam oko njega svilu svoje pjesme, obavijajući joj oblik, a u isto doba drugijem ga krijući. Ali one večeri ne nadoh ni jedne niti tanke i jake poezije; izmrčih hartiju uzaludo i ništa drugo. Sree mi klonu.

Što ono kaže Heine: „Moje je srce kao more“! Ja mali pjesnik, kazaću samo da moje sree naliči skromnoj laguni, bez



bisera ni koralja, koja ipak ima danomice svoje plime i oseke kao more, po prirodi svojoj, po otajstvenom utjecaju njeke tajne nebeske moći.

Sutri dan dobih pismo iz Ženeve. Tamo mi se gospođa nadala do dvanaest dana; nakon kojijeh mi bismo se našli sami, a da niko ništa ne posumnja. Nakon ovog uvoda dolazile su svečane preporuke slične prijekorima, u kojima mi se branila svaka i naj manja slobodina. Sve to mi se pričinjalo lice-njerno i grdno, te odmah pomislih: ne ću tamo. No pošto još imah šest dana vremena, smislih po svom lijenom običaju, da se odlučim u zadnji čas. Međutim obuzimahu me stara zlovolja i mrtvilo. Bacih misao o idili; nijesam više mario ni za Tali-jance, niti za krasnu plavokosu gospodu; niti za koju drugu osobu u gostionici. Provodio sam svoje dane skitajući se teška srca po poljima, sjedeći ure i ure na rudini, slušajući vjetar kako vije, i prateći sporo kretanje sijena. Kesteni Pellia, livade Oranske, osamljena ždrijela Val Mara valjada će se mene sje-ćati. U svojim šetnjama ne sretah nigda nikoga; ne vidah građanskih lica, izvan onijeh kod *table d' hôte*, uvijek muča-ljivih i svećanih.

Na 1. jula u večer, okolo 10 sah., čitao sam u svojoj sobi rastvorenijeh prozora; kad čuh udarati na slabu pianofortu u dvornici komad *Gran scena patetica* Clementia, što ga slušah u Vas toliko puta. Činilo mi se da je izvrsno odudaran, te si-doh u dvornicu. Udarala je jedna gospođa Engleskinja; a bi-jahu u dvornici skoro svi gosti hôtela. Dvornica je na samo-tnom tlu; a ima vrata i dva prozora na pročelju kuće; izidoh i sjedoh u tmiei vani.

Noć bijaše burna. Sijevalo je neprestano, i ako grmjelo nije, a trijeskovi kao da su tamo preko jezera šibali crne oblake i divlje vrhunce, koji u onom naglom sijevanju kao da oživljivahu. Nad glavom mi nebo bijaše uvijek mračno, mračno bezдно pod našim nogama; a kad je zvuk glasovira prestao, odjeknuše u dubokim dolinama sva zvona obližnjih selaca. Dvije gospode izidoše i posjedoše blizu mene. Nijesam ih mogao vidjeti, ali osjetih miris ruža moje susjede: „Kako je lijepo; je li?“ reče ova engleski. Bijaše jedini ženski glas meni, tamo gore, poznat.



GIOSUÈ CARDUCCI kao pjesnik.

(svršetak)

Prof. W. bar. Ljubibratić.

Naj znamenitiji dio Carducci-jeve djelatnosti je onaj, što je razvio kao patriotski pjesnik. Kad mladež iz cijele Italije hrljaše na bojno polje da krv lije za slobodu i ujedinjenje domovine, trebalo je da on ostane kući, da prehrani udovicu majku i mladega brata. Ali u zabiti i tišini malene svoje obitelji razvi takav rad, da će mu se diviti svi vijekovi. Časno je i dično poginuti na polju slave za milu majku otadžbinu, uzvišeno je kad se svojom krvlju otkupi njena sloboda, ali je također dično i uzvišeno kad se bude u srcima svojih sugradana ona čuvstva, te ih potiču da preziru pogibli i smrt, da tako raskinu lance, te im sapinju domovinu. U ljutoj borbi između Sparte i Mesenije Sparta poražena i prestrašena zatraži pomoći od suparnice A'ene, a ova posla u Lakedemon Tirteja, hroma učitelja, koga smatrahu budalom. Ali ta budala bijaše pjesnik i njegove pjesme ohrabriše svačije sree. Njegove vatrene riječi više koristiše poraženoj Sparti nego hladno iskustvo naj vještijega vode. Takav bijaše i Carducci.

Učeći i marljivo se baveći knjigom, kojoj od naj ranije mladosti posveti svoje srce, bijaše Carducci stvorio za sebe idealan svijet, u kojem naj rade boravljaše njegova mašta. Grčka ga poezija zanese svojom ljepotom, latinski ga stihovi začaraše svojom milozvučnosti, njegova duša bijaše opojena krasnim slikama, uzvišenim idejama staroga svijeta. Ali, pored toga zanosa za ono, što bijaše, ne zanemari ono, što se događalo oko njega. Obraćajući svoj pogled oko sebe, uvjeri se, da realnost ne odgovaraše njegovoj idealnosti; opazi, da se prošla slava bijaše prometnula u ljutu nevolju. Suvremenici njegovi, te ponosito isticahu, da su potomci onih starih Latina, koji svoju slavu raširiše po cijelom svijetu, izazivahu u njegovoj duši svojim ponašanjem ogorčenje, tako da otvoreno priznavaše, da prezire njih i svoje doba:

de l' etade obliqua
 Dispregiator, ch' altro non posso, eterno;

a preziraše i život, jer nije bilo onoga, što je prvi uslov životu,
 zlatna sloboda:

Manca ogni ragion di vita,
 Se libertade, ahi libertà ne manca.

Mladost njegova padaše uprav u zadnje decenije tudin-
 skog nasilja i jarma. A pošto niko ne mogaše predvidjeti da
 je doba tlačenja baš na izmaku, da će skoro svanuti zora bo-
 ljih dana, Carducci plakaše, videći talijansko ime pokriveno
 sramotom, te željno vapijaše dan, kada će preko brda i dolina
 zaoriti bojna trublja da narodu navjesti njegovo uskrsnuće.
 Dvojeći, da će mu uspjeti da trgne suvremenike iz dubokog
 sna, u kojem spavahu već od vijekova, zapusti ljubavne pje-
 sme, stade voditi stihovima borbu, da tako potrese tromost
 Talijanaca:

Poi che mal questa sonnacchiosa etade
 Di forti esempi a' vivi suoi provvede,
 Posa, o spirito mio; ne acquistin fede
 Mie fiacche rime a la comun viltade.

Lunge canti d' amore: altro richiede
 Quel novo ardor che tutto m' invade:
 Io voglio tra rumor d' ire e di spade
 Atroci alme rapir d' Alceo col piede.

I opjeva Carducci slavnu prošlost Italije, njene junake,
 njene mučenike, koji počivahu pod svodovima crkve *Santa-
 Croce*. A ne mogući ni to da trgne Talijance iz njihove apatije,
 zaželi da se preko Alapa svale na Italiju nove čete barbara,
 da ih oni probude. I kao da narod ne će nikada uskrsnuti iz
 svog mrtvila, pitaše svoga prijatelja Henrika Pazzi:

nulla aita
 Veggo a mia gente che tra via pur cade.
 Dunque sempre smarrita
 Fia dal suo corso? e in noi sempre viltade
 Suo soverchio userà? fien d' ozio offese
 Nostre menti in eterno? e veramente
 Persa è la tempra di ciascun valente?

Nego sretniji od onih, koji padoše u hladni grob, noseći
 u smrt neostvarenu želju ujedinjene i oslobođene otadžbine,
 doživi Carducci iza ljute zime teških nevolja sveto pramaljeće
 junaka. I njegova pjesma bude tada himna, slavospjev onima,
 koji padahu za rođenu grud. Viktor Emanuel II., nasljednik



nesretnoga Karla Alberta, koji se poslije poraza kod Novare (1849.) bijaše odrekao krune na korist svojega prvorođenca, jasno pokaza da za ničim drugim ne ide, nego da Italiji povrati prijašnji sjaj, prijašnju moć; da cijeli poluotok združi pod bijeli križ od Savoje. Znajući Carducci to, prikaza mu boli, patnje i stradanje raskomadane Italije, potičući ga i kao viteza i kao kralja, da se požuri i oslobodi od sramote majku domovinu:

Pietà de la gran donna, o cavaliere,
O rege, o figlio! In forza altrui condotta
Questa dolente il suo Cesare chiama:
Mille stannole attorno ombre severe
C' han la persona di più punte rotta
E guardan pure in te con muta brama.

1859. godine zametne se onaj znameniti rat, te imaše da odredi sudbinom Italije. Godinu prije bijahu Napoleon III. i talijanski ministar Cavour na sastanku od *Plombières*-a odlučili da navijeste rat Austriji. Prije nego će krenuti iz Pariza, javi Napoleon cijeloj Evropi, da je nakanio osloboditi Italiju od Alapa do Jadranskoga mora. Ali hvastavac, komu trebaše bojnih lovorika da učvrsti svoje rasklimano prijestolje, pogazi prvom prigodom svoju carsku riječ, kako bijaše krenuo vjerom nesretnome Maksimilijanu Austrijskome, koga prepusti u Meksihu svojoj sudbini, pošto ga bijaše varavim svojim obećanjima poslao u susret stalnoj smrti. Kod Montebello, Palestro, Magenta, Solferino i San Martino pobijediše Talijanci austrijske vojske, i već se činilo, kao da će dvoglavi orao za uvijek odletjeti iz Italije, kad Napoleon primirjem od Villafranca uništi opet svaku nadu. Carducci, koga zanesoše pobjede Talijanaca, a ljuto u dušu dirnu vjerolomstvo Napoleonovo, dade oduška svojim čuvstvima u nekoliko pjesama, koje odvajaju sa žarkog patriotskog osjećaja. U sonetu *Montebello* predbacuje tudincu, da je tlačio njegov narod, dok spavaše tvrdim snom nehajstva, a sada da bježi, pošto se probudio i latio oružja:

T' urta e rompe e disperde, o ladron rio,
Italia a fronte; e a tergo poi ti lancia
La vendetta de' popoli e di Dio.

U *Palestro* spominje narodu svetu dužnost, da Viktora Emanuela ovjenča kraljevskom krunom, jer je on to zaslužio, kad se zakleo, da ne će mirovati, dok i posljednjeg tudinca ne potjera iz Italije, te da tu zakletvu ispuni:



entro l'orrenda
Pugna il suo sangue, italo sangue, ha dato.

U *Magenta* uvjerava narod, da je pobjeda morala biti sa strane Talijanaca, jer se s njima borilo pravo naroda, koje traži da u svojoj kući bude svak slobodan. I stoga se obraća neprijatelju, govoreći mu :

Or via, cessate l'inequal conflitto ;
Chè quinci servitù feroce e muta,
Quindi pugna de i popoli il diritto.

U *San Martino* ponavlja svojemu pobjedonosnom narodu, da može slobodno cijeloj Evropi doviknuti, da je prekinuo okove svojega ropstva, da mu se mora povratiti slavno žezlo vječnoga Rima :

Sei tu, sei tu, latin sangue gentile,
che
a l'Europa gridi — Oh, chi mi noma
Servo mai più? fine a l'oltraggio vile!
Rendimi il serto di mia madre Roma.

Ali pjesnikova sreća ne bijaše nepomućena; njegovo srce plakaše s vjerolomstva Napoleona III., koji je, jer pobjede Talijanaca ne bijahu u prilog njegovoj politici, zapriječio i odgodio dan narodnog oslobođenja. Pjesnik plakaše i u svojoj tuzi prokle onaj čas, kad je revolucija u Francuskoj podigla iz ništa na prijestolje obitelj Bonapartovaca, jer je time istrгла iz svačijeg srca krepost i vjeru :

Maledetto sia tu per ogni etade,
O del reo termidor decimo sol!
Tu sanguigno ti affacci, e fredda cade
La bionda testa di Saint-Just al suol.
Maledetto sia tu da quante sparte
Famiglie umane ancor piegansi a i re!
Tu suscitasti in Francia il Bonaparte,
Tu spegnesti ne i cor virtude e fe'.

Pobjede Talijanaca ne zanesošše samo pjesnika, već i cijeli narod, koji sada upregne sve svoje sile da stupi u zajednicu s hrabrim Pijemontom, gdje se jedino ponosno vijaše slobodna talijanska trobojnica. Primjer dadoše Bologna i Modena, a Carducci čisto zanesen od tolikog rodoljublja ushićeno pita, kakva će sila moći da u okovima drži njegov narod

poi che un volere
Raccoglie al fin de la gran madre i figli?

S političkih i diplomatskih uzroka bijaše Viktor Emanuel prisiljen da za čas pozove svoje komesare iz Firenze, Bologne, Modene i Parme, ali na to utemeljiše Toskanci provizornu vladu, te povjeriše upravu baronu Bettino Ricasoli. Ostale provincije, združivši se zajedno pod imenom *Emilija*, imenovaše diktatorom L. Karla Farini. Niti savjeti, niti prijetnje ne mogaše odvratiti one provincije od njihove nakane, tako da im se cijela Evropa divljaše, a Napoleon isti, koji ne mogaše s obzira prama dostojanstvu Francuske dopustiti, da ih Austrija ili koja druga vlast silom odvrati od te namisli, isposlova, da su svi evropejski kabineti primili načelo od *non intervento*, s čega se, kao što i na temelju plebiscita, mogaše Toskana i Emilija ujediniti s Pijemontom. Carducci spjeva *Il plebiscito*, gdje tuđincima preporučuje, da čim prije dignu svoje šatore i zapuste Italiju, jer nad njom sjaje zvijezda stare slave. Borila se i pobjedila, a u pobjedi združila sve svoje sinove. Za njenu neodvisnost i slobodu proliše hrabri mučenici svoju krv, ostaviše na bojnem polju svoj život. Pjesnik spominje i zasluge Viktora Emanuela, čija sama pojava bijaše dovoljna da zanese vojsku i narod; zaklinje ga, da i dalje bdije nad domovinom, da mu se niko ne će moći oprijeti, jer je s njime Italija i Bog:

Vieni: anche i nostri parvoli
A fausti di crescenti
Te con i dubbi accenti
Chiaman d' Italia re.

Assai splendesti folgore
Ne' sanguinosi campi,
E de la pugna i lampi
Arsero intorno a te.

Vieni, guerriero e principe,
Tra 'l popolar desio:
Teco è l'Italia e Dio:
Chi contro te starà?

Ali započeto djelo otkupljenja ne bijaše još dovršeno. Trebaše osvojiti Rim i proglasiti vječni grad prijestolnicom ujedinjene Italije. Jedini junak, koji to mogaše izvesti i tako dovršiti onu titansku borbu između naroda, te se budi, i tuđinca, koji nastoji da mu još jače priteže lance, bijaše Garibaldi. Već 1862. bijaše Garibaldi to pokušao, ali on i njegovi dobrovoljci budu potučeni od redovite talijanske vojske, jer vladi bijaše više od štete nego od koristi neobuzdani bijes kaprerskog junaka. Kod Aspromonte bude Garibaldi ranjen, zarobljen i bačen u tamnicu. Talijanski narod zacvili nad udesom tog junačkog borca, a Carducci zaplače od srdžbe, videći tako zlostavljena svojeg idealnog

УНИВЕРЗИТЕТСКА
ВИБЛИОТЕКА



voda. Kao uvijek u svim teškim prilikama, nađe i ovog puta pjesnik utjehe u poeziji. Vatre i žarki provališe mu stihovi iz grudiju, da proslave utamničenog junaka, da navijeste svijetu, da će brzo svanuti dan, kad će Rim otvoriti svome kralju i svojem generalu vrata, a blijedilo straha i srama obliti lice Napoleona vjerolomnika :

Oh de l'eroe, del povero
Ferito al carcer muto
Portate, o venti italici,
Il mio primier saluto.

Evviva a te, magnanimo
Ribelle! a la tua fronte
Più sacri lauri crebbero
Le selve d' Aspromonte.

Spada il tuo nome – o improvvido,
Ei non ti fu lorica, –
Tu solo ardisti insorgere
Contro l' Europa antica....

Evviva a te, magnanimo
Ribelle e precursore!
Il culto a te de' posteri,
Con te d' Italia è il cuore!

Io bevo al di che fausto
L' eterna Roma schiuda
Non a' Sciani ignobili
A i Tigellini, a i Giuda,

Si a libertà che vindice
De l' umano pensiero
Spezzi la falsa cattedra
Del successor di Piero.

Io bevo al di che tingere
Al masnadier di Francia
Dee di tremante e luteo
Pallor l' oscena guancia.

I oslobodi se Garibaldi tamnice i nastavi svoje veliko djelo, osnažen žarkim stihovima rodoljubnog i patriotičnog pjesnika, koji mu govoraše, da se Italija ne može smatrati oslobodena i ujedinjena, dok je još u tuđoj vlasti Rim, taj vječni grad, odakle rimski orlovi pronesoše slavu i moć diljem cijeloga svijeta. Znao je Carducci, kolike su i kakove zapreke ostvarenju te najmilije svoje ideje; znao je dobro, da se tomu najviše opire Napoleon, koji kod Mentana (1867.) boreći se uz papinske čete potuče Garibaldija. Ali ipak ne klone duhom, uvjeren da se samo za čas može zaustaviti taj zadnji čin velike tragedije, ali da nema sile, te bi ga mogla zapriječiti. I ne prevari se! 20. septembra 1870. udoše Talijanci kroz *Porta Pia* u Rim i bijeli križ Savojski zasja

Su 'l palagio de' Priori
Ne la libera città.

Taj dan završi oslobodjenje Italije. Carducci-jevo srce bijaše prepuno zanosa, sreće. Slabo se nadao, da će mu sudbina dopustiti da vidi ujedinjenu Italiju od jednog do drugog kraja, jer znadijaše, da dugotrajno ropstvo i tuđinsko nasilje bijaše ugušilo u talijanskim srcima svako čuvstvo, svaki zanos. Pro-

buditi iz mrtvila narod, trgnuti ga iz njegove apatije, to bijaše Carducci-jeva zadaća, to da poluči, a sloboda naroda bijaše nagrada za njegov rad.

* * *

Ali ujedinjena i oslobođena domovina, koju pjesnik zanosno pozdravi, pjevajući:

Via! su le torri italiane
L' Antico astro s' accende;
Leva, o stranier, le tende!
Il regno tuo cessò.

Amor de' nostri martiri
De i savi e de' poeti,
Da i santi sepolcreti
La nuova Italia uscì,

ne ispuni nade i očekivanja patriotičnog pjesnika. Spomenuli smo, kako je to razočaranje ucivililo pjesnikovo srce; kako ga ljuta tuga obuze, videći, da sve žrtve, sva prolivena krv, pretrpljene muke ne donesoše onaj plod, što pjesnik iščekivaše i trebaše da iščekuje. Njega obuze ljuta srdžba, motreći moralnu nezdrelost Talijanaca, koji ne bijahu dostojni žrtava učinjenih za njih. Povjest je izrekla svoj sud o tomu, povjest je iznijela i uzroke te moralne i političke slabosti, i potpuno opravdala riječi glasovitoga političara i književnika Massimo D' Azeglio, koji već godine 1865. pišaše: *S' è fatta l' Italia, ma non si fanno gl' Italiani*. Ali Carducci ne bijaše povjesničar, ne bijaše političarni diplomat; on bijaše pjesnik, koji življaše u svojem idealnom svijetu, čiji ideali nipošto ne odgovarahu realnosti, i za to njegovo ogorčenje ne poznavашe granica. Hladan i tačan u literalnoj kritici, strastven u pjesničkim izrazima, dade oduška svojoj ljutoj boli u *Jambima* i *Epodima*, šibajući bez ikakvog obzira narod, narodne predstavnike, vladu i njenu politiku, ne štedeći ni prošlost ni žrtve naroda, tako da je u času potpunog razočaranja uskliknuo: Moja je domovina podla:

Oh, risvegliar che val l' ira de i forti,
Di Dante padre l' ira?
Solvingo vate, in su l' urne de' morti
Io vo' spezzar la lira.
Accoglietemi, udite, o de gli eroi
Esercito gentile:
Triste novella io recherò fra voi:
La nostra patria è vile.

To bijahu riječi pune srdžbe, pune boli; to bijahu izrazi uciviljene pjesnikove duše, koja jadikovaše, videći nesposobnost i nezdrelost političku onoga naroda, za čiju slobodu i ujedinjenje bijaše učinjeno toliko žrtava. Ali i hladni poziv izbijaše iz





pjesnikovih riječi. U pjesmi *Meminisse horret* predstavlja moralnu propast Firence; prikazuje velikog Danta, gdje tudincima i strancima pokazuje i tumači starinske spomenike, svojeg rodnog grada, upozorivši ih prije, da dobro paze na svoja odijela; predstavlja političara Machiavelli-ja, gdje im govori, da njegova majka, slavni Rim, ne zna uskratiti svoju ljubav nikomu, da poput proste bludnice razgoljena sjedi na grobnici slavnoga Scipijona:

E dietro una tomba vid' io Machiavello
De gli occhi ammiccare con un che passò
E dir sotto voce — Crin morbido e bello,
Sen largo ha mia madre; nè dice mai no.
Son fòri fulgenti di dorie colonne
I talami aperti di sue voluttà:
Su 'l gran Campidoglio si seigne le gonne
E nuda su l'urna di Scipio si dà.

I kao da se boji prijekora s ovih riječi nadodaje da se opravda:

Che importa se l'onta più, meno, ci frutti?
Io sono poeta nè so mercantar.
Il ghetto d'Italia dischiuso è per tutti.
Al popol d'Italia chi un calcio vuol dar?

Ova ljutina pribavi pjesniku prijekora i predbacivanja sa strane onih, koji hotijahu među prvim i tadanjim pjesmama naći nesuglasja i protuslovlja. Ali ta sila i ljutina izraza ležaše u pjesnikovoj naravi, kako je sam očito rekao, pozivljući svoje kritičare da ublaži, ako mogu, Juvenalove oštre strjelice; da oslabe, ako im je moguće, Dantove krvave prijekore:

Or dite a Giovenal che si dibatte
Sotto la dea, ch'egli lo spasmo in riso
Muti e in gliconio l'esametro ansante;
E, quando avventa i suoi folgori Dante
Su da l'inferno e giù dal paradiso,
Addolciteti voi nel caffè e latte.

Nego, kako za olujom, te lomi i ruši sve što joj na putu stoji, nastupa tišina, a nebo se opet pokazuje u svojem čarobnom modrilu, tako se malo po malo utiša i strast u pjesnikovu srcu. Razočaranje popusti pred rezignacijom, a živa nada, da će se prilike promijeniti na bolje, opet uskrisi pjesnikovu dušu. Sjećajući se, da je bio pjesnikom Italije u doba njenog preporoda; spominjući se žrtava učinjenih za njeno uskrisenje; čuteći još uvijek u srcu nasladu onoga časa, kad je cijelom

Italijom zaorio poklik prve pobjede, stade opet zanosno pjevati o kralju mladih svojih godina, o nesretnome ali plemenitome kralju, na čiju glavu pade toliko nepravедnih optužaba, stade opet slaviti nesretnoga Karla Alberta. Držeći samo činjenicu pred očima, da domovina bijaše oslobođena, zaboravi na svoju tugu i razočaranje. Sve što ne bijaše lijepo tijekom preporoda narodnoga, sve je to prošlo; osjećaju se doduše još posljedice toga, ali će i čas nestati, jer nad milom otadžbinom sjaje zvijezda zlatne slobode. Italija ujedinjena i oslobođena, to bijaše Carducci-jeva glavna misao; o njoj mu govorahu stari spomenici i knjige; za nju radiše oni, čije kosti počivaju u rakama od *Santa-Croce*; za njom uzdisahu Dante i Petrarca; njoj se žrtvovahu Foscolo i Leopardi; nju slobodnom učiniše Viktor Emanuel i Leopardi. S Italijom ljubljaje pjesnik Rim, taj vječni grad, taj naj slavniji spomenik latinske moći i slave. Da u Rimu dovrši svoje dane, da u Rimu bude zakopan, to bijaše njegova jedina želja:

Ne' crepuscoli a sera di gemmeo candore fulgenti
tranquillamente lungi su la Flaminia via,
l'ora suprema calando con tacita ala mi sfiori
la fronte, e ignoto io passi ne la serena pace;
passi a i concilii de l'ombre, rivegga li spiriti magni
de i padri conversanti lunghe' esso il fiume sacro.

Ta mu se želja ne ispuni, njegove kosti počivaju u prostoj certozi od Bologne. Ali je imao sreću, da ga svojim naborima pokrije talijanska trobojnica, koju je toliko ljubio, kojoj je upravo zadnji svoj pjesnički pozdrav:

Fior tricolore,
Tramontano le stelle in mezzo al mare
E si spengono i canti entro il mio core.

Takav bijaše Carducci kao pjesnik. Što je Garibaldi učinio za oslobođenje Italije svojim mačem, a genijalni ministar Cavour svojom politikom, to učini Carducci svojim pjesmama. Ponosit, da je djelo narodnog uskrsnuća bilo i njegovo djelo, mogaše s druge strane pohvaliti i narod svoj, da ga ne oslobodi od dugotrajnog ropstva ni bijes oružja, ni spletke političke, ni tuda milost, već žarka vjera, duboka nada, čvrsta ljubav, te ne mogaše ubiti ni tamnica, ni progonstvo, ni smrt:

Te non furor di brando
Non di coperte industrie avvolgimento
Serena rilevò ne l'alto stato;
Ma fede che inneggiando
Sorvola a i roghi, ma speme che al lento
Ceppo s'invola co 'l pensiero alato,
Ma carità che di più forte stampa
Segna l'ordin civile e al bene avvampa. —



Подводни тунел између Енглеске и Француске.

Пријевод из рускога.

Многи инжењери и капиталисте, који воле грандиозна предузећа, веома су се заинтересовали за подводни тунел испод Ламанша, којим ће бити успостављена сухоземна веза између Француске и Енглеске. Компанија, која се примила грађења тога канала (Channel Tunnel Company) и која је основана још прије 30 година, у децембру мјесецу прошле године покренула је у енглеском парламенту питање о неком обновијењу и проширењу њених права.

Мисли о свезивању Енглеске и Француске једним сухим путем поникле су прије 50 и више година. Разни предузимачи у разна времена предлагали су да се ово спајање изврши на четири начина. Једни су предлагали да се просто преко Ламанша, на његовом најужем мјесту између Дувра (Енглеска) и Кале-а (Француска), гдје је канал широк само 31 километар, сагради велик чврст мост за разноврсан саобраћај: жељезнице, теретних кола, пјешака итд. Други су били за тунел испод његова дна; трећи за тунел у облику трубе на његову дну; четврти су били за комбиновану везу т. ј. за мостове с обе стране: један код енглеске обале а други код француске, а између тих на средини канала — тунел, према томе би возови прво ишли с копна по мосту, затим би их спуштали у тунел и послеје би их подизали и стављали на мост код друге обале.

Индустријски и трговачки свијет, који од ове везе очекује огромне користи, одавно би је и остварио, да нијесу узети у обзир дипломатски и војнички интереси. Прво су се у Енглеској против ове везе подигли војнички гласови. Кад је 1874. год. парламенат одобрио грађење тунела и кад се компанија спремала већ да приступи радовима, онда је изашла чувена у свијету брошира: „Битка код Доркинга“, у



У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

којој писац доказује да овај тунел баца Енглеску у чељуст Фрарцуске; да би Французи у случају рата одмах кроз тунел провели цијелу своју војску, која би за часак покорила Енглеску. Овом гласу придружише се и такви енглески војнички ауторитети као што је лорд Уолслеј, што у земљи учини такав утисак, да се влада успротивила грађењу тунела.

Тада мисао о тунелу би напуштена, и на дневни ред ставише пројекат о гигантском мосту. Али је он прошао још горе. Ламанш је једини излаз у океан за Њемачку, Русију, Скандинавско Полуострво и за све америчке и европске државе, које воде трговину с њима. Заградити тако морско тијесно мостом, којим ће владати само двије државе — то нијесу могле допустити ни европске ни америчке државе. Тако је и пројекат о мосту пропао.

Затим предложише пројекат о грађењу тунела у облику подводне трубе на дну канала. Али сад се појави страховање и бојазан од нечувених и невјероватних катастрофа. Предочаваху: кад се разбије брод од неколико хиљада тона, т. ј. стотина хиљада или милиона килограма тежине; шта ће бити ако се овај случај деси управо над таквим тунелом и ако колосални брод својим гребеном падне на њ и пресјече га, а још узгред смрви и воз, који баш у том тренутку пролази кроз канал?.. Или, шта ће бити са војском, кад за вријеме њеног маршовања кроз канал овај торпедом буде разрушен и у њ појури вода?..

Комбиновани систем, који је предложен после прва три пројекта, имао је мало присталица, и ако је био без њихових недостатака. Него и он је као и пројекат о мосту имао ту слабу страну, што постављање у знатној дубини јесте посао са огромним, готово неодољивим техничким потешкоћама. Треба спуштати људе у касонима (кезонима) са сабијеним ваздухом, а ту таквим условима људи не могу радити на дубини већој од 28 метара; и ако дубина Ламаиша није већа од 28 м, него је скоро толика, посао би се морао вршити ипак при нај тежим условима и стајао би страшно скупо.

На крају крајева вратише се опет на тунел, који би прокопали испод дна канала. На енглеској обали тунел би отпочео испод Дувра (Dover) код т. з. Шекспирове Стијене



(Shakespeare Cliff). Морао би се копати на знатној дубини, јер први слој на дну Ламанша састоји се из талога, који пропушта воду, а испод овога долази слој талога, који воду не пропушта. Испод овога наине иде слој плавога лапора (мергела), који као и горњи таложни слој пропушта воду. Дакле тунел би се морао прокопати кроз други слој. Он би се морао спуштати с обе стране у почетку на ниже, средњи дио био би у неколико хоризонталан и ако је нагнут ка средини. Како се у сваком случају предвиђа цијеђење воде у тунел, то се за њено одвођење имају ископати дубоки бунари, кроз које ће се вода слијевати у један опћи канал, чији ће се крајеви провести у слој зеленог пјешчаника, испод слоја лапора (мергела) па чак и у дубљи слој кречњака јуре. Из опћег канала вода би се избацивала пумпама кроз крајне бунаре, који су уз једну и другу обалу и који су дубљи него они у средини.

Сав посао у каналу обављао би се електрицитетом: он би био и покретач и освјетљач. Многи тврде, да при данашњим усавршеним справама рад на прокопавању тунела, нарочито у тако меканом слоју, не би био много тежак. Вриједност тунела одређују од прилике на 250 милиона динара, али је вјероватно да би са свима расходима и трошковима изнио много више. У осталом капиталисте, које мисле да предузму овај посао, не ће застати ни пред каквим расходима, пошто би од тунела имали огроман приход. Данас путнички саобраћај преко канала достигне преко милиона; кроз тунел он би се, како се надају, упетостручио а тако би исто било и са пријевозом робе, који би сав ишао кроз тунел, те тако би бродарском саобраћају био задат силан удар.

Енглески инжењери и трговци још сада се радују. Ако се сагради тунел под Ламаншем, а затим пројектовани тунели испод Берингова и Гибралтарског тијесна, онда ће све енглеске колоније у четири дијела свијета бити везане са својом метрополијом сухим путем и само ће Аустралија остати одвојена океаном. — Али су и сада у Еглеској проти коналу.

„Н.“



О приређивању изложба * * * * * српских и хрватских народних знаменитих рукописа.

Пише **Милан Павлов Јовановић**. Буковар Сријем.

Сваки прави и искрени родољуб признаје да мисао изложбе треба развијати, њу треба остварити у сваком округу, јер *изложбе су моћна средства за поспјешан развојак материјалних одношаја*; нема више града ни мјеста од икакве само важности које не би било већ изложбу такву приредило, нема више народа који напредује на пољу цивилизације-образованости, који не би са пажњом мотрио развијање међународних изложба. Излишно би било заиста, кад би се трудио да докажем, да су уопће изложбе корисне.

Али није довољно, да се увјеримо о користи каквог поузећа; сваки који се за рад маши, ваља такођер да буде на чисто са тијем: „*колики ће дио користи на њ ипријасити*“. Изложбе у данашњем времену добиле су толики значај, да би се могло уписати у зло свакому произвођачу, који би их занемарио или шта више презрео — игноровао. Уз то већ из радова врле наше Гос. *Јелице Беловић-Бернадзиковића* припоћених и у „*Срђу*“ запазио сам много пута већ, да у нашем народу има много и то врло вјештијех раденица у *женском ручном раду*. Но те раденице свијет *слабо* познаје, за то би ваљало, да *све српске женске школе* живо пораде и својски прихвате ту племениту и лијепу идеју — мисао — те да се ставе овоме родољубивоме раду на чело, да у споразумљењу са осталијем Српкињама из свијех наших крајева приређују *изложбе свеукупног њеног ручног рада*, и то мислим, да такве изложбе буду, или сваке године, или бар сваке друге године у којем од главнијех српских (и хрватских) мјеста и градова, како би се сав тај лијепи рад видио и достојно оцијенио, па тијем се начином и друге на рад подстрекле, а приређивачице да не жале труда, па да сваког



позову, упуте, поуче, како би оваке изложбе биле што *сјајније*. Оваку лијепу замисао треба да прихвате све наше врле женскиње из свијех српскијех (и хрватскијех) мјеста и крајева, јер колико је овај потхват лијеп, толико би и лијепе користи донио нашим вриједним раденицама, које су више пута управо *умјетнице* у женском ручном раду; на оваке изложбе састали би се и разни *стџрани* народи овога свијета, те ће бити могле наше дичне Српкињице и Хрватице приликом ове народне свечаности *производе вриједних ручица* из свијех српскијех и хрватскијех крајева и градова Сријема, Бачке, Баната, Славоније, Хрватске, Далмације, Боке, Босне, Херцеговине, Црне Горе и Србије изнијети на видјело и узајимно показати, колико је од њих свака у цивилизацији напредовала, а тијем пружице и *јасну прегледну слику цјелокујне народне српске и хрватске женске ручне радиности*.

Не ће бити згорег, ако овдје по нај прије проговорим о непосредној користи коју уопће изложбе било са *духовног* и *умног*, било са *привредног* становишта доносе, јер што за свјетске изложбе вриједи, то вриједи — премда у много мањој мјери, — и за оваке врсте изложбе појединијех народа.

Народна привреда и статистика двије су знаности, па стога ни једна влада у данашње вријеме њихова начела и посљедице не може затајити. У нај важнијим државнијем пословима, у *обртном* и *трговачком законарству*, трговачкој и обртничкој политици, у питањима државне привреде и т. д. државници не могу бити, а да се не посавјетују с начелима и посљедицама реченијех наука. Но имаде ли од изложбе друге пријатније и савршеније згоде, гдје се у исто доба и упоредо могу разгледати и проучавати нај изврснији проналасци и *производи једног народа у онијем појединијем грамама умјетничке радиности женскијех вриједнијех ручица?*

Изложбе представљају нам преглед укупне *народне* цивилизације означујући тачно онај ступањ, на који се сваки народ школом напретка попео. Изложбе су у двадесетом вијеку узрок свеопћем кретању народа, изложбе су господарствене светковине, при којима су назочни и судјелују заступници народа, те сви ови народи доказују, да је *човјечји ум* увијек у жестокој борби са природним силама, и да их тек нај лакше

савлађује. Од несигурног замишљаја, који се тек пробија *мозгом* високоученог учењака, колик ли је пут до успјешна рада, до истинита плода!

Земљодјелство, обртност, трговина и промет црпи велику добит из изложба. Производна снага расте и умножава се у свијем гранама, пошто се једна све то више служи другом. А покрај тога опет ни један народ не може се отети увјерењу, да снага и моћ оне велевласти, коју *живцем* власти називамо, неодољиво промиче кроз све људске одношаје, да уз *врлину* и *честитост* свега народа и *сваки поједини ваља да буде рењив, шћедљив и постојан*. Не само умни капитал — главница — укупнога човјечанства, а навластито поједине знанствене, *умјетничке* и господарствене струке, добивају изложбама, те подижу каматну своју мјеру, него се такођер умножава и обезбјеђује „*практично знање*“ свију који су наочни на изложби, било као *изложиоци*, било као *посјетиоци*.

Могућност продаје животни је услов свакоме производу. Што више и што сигурније могу продавати, тијем ћу лакше и сталније моћи да производим. А којом ли се приликом може стећи толико купаца, као на изложби? Па ма и не нашао жељенијех купаца, ипак ће произвађач дознати, шта ли треба, шта ли се мили купцима! Но разумијева се да *изложилац* само изврсне производе смије да изнесе посјетиоцима на оглед, изврсне било с мноштва, било с врсте, било с умјерене цијене. Изложилац, који се на ово не осврће, у боље ће учинити, ако мирно остане код куће.

У свакој новој изложби буде све већи број изложилаца; просторије за изложбу све се сјајније приређују. Све то не би могуће било, кад не би главни дио користи падао у дио управо изложиоцима.

Задатак дакле овој изложби био би по нај прије, да покаже јасно, *каквијем се радом* занимају вриједне ручице нашијех врлијех Српкиња и Хрватица по разнијем српскијем и хрватскијем крајевима и мјестима, колико су те ручице *вјешће у шћим појединим гранама радиности*, а подједно да се овом изложбом дозна *шта би, и у којој врсти женског ручног рада ваљало још усавршити и боље развити*. Така изложба била би поглавито знаменита за изучавање наше



народне умјетносџи, а при томе и корисна, што су отворила нашијем Српкињама и Хрватицама за *производе* вриједнијех ручица њенијех *свјетску иијацу*, а тијем повећала *машеријално благосџање народа српскога и хрватскога*. Жали боже не видјесмо све до данас да је когод од нашијех великана српске и хрватске женске рукотворине, — у којима се заиста огледа једна грана српскога и хрватскога *народнога духа*, српске и хрватске *умјетничке шежње*, — прикупио у оном обиљу, да би се и ова страна *особина* народа српскога и хрватскога могла проучити како ваља;¹ дакле изложба ова била би богата ризница за проучавање ове *наше народне особине*, кад би се на овој изложби истицала *вјешћина* у изради разноврснијех творина, *богатство орнаментике*, не двојим, да би се тако постигло из премнога *оригиналнијех моштва*, који би се дали умјетнички и савршеније примјенити. Овака изложба шга више пружила би *нова* полета српском и хрватском домаћем раду, а добит од овод не би се могла ни догледати.

Међу посјетиоцима сила ће их бити јачачно, који ће на изложбу долазити с досаде, или што је сада така „*мода*“. Али свакако ће сваки посјетилац, посматрајући разнолике предмете, ма и нехотице поштогођ научити; на изложби добивени упечатак ма и површан био, опет ће му остати жив у памети, те га у нечему подстакнути на *озбиљну науку*, на што већу *издрживосћ* у раду.

Но ко се је за изложбу *умно* спремио, тај ће се њом *богатно* окористити. Сваки научењак, разгледајући разне предмете приказане *женске наше рукоитворине* и састајући се са стручнијем људима, научиће на изложби за кратко вријеме којечега, што на многијем училиштима ученијех друштава и академија није могао научити. По томе изложбе износе с једне стране огромну слику *друшевнога најреићка*, а са друге стране потичу на неуморан рад, на *усијешно настојање* у *свим гранама људске радиносџи*.

Колико има људи који ради изложбе како тако науче језик, који се говори на мјесту изложбе! Колико има народа,

¹ Једини сад већ покојни вуковарац *Никола Арсенивић* започео је на тој грани наше културе ревно радећи, али тај његов рад већијем дијелом опсиже *мушке рукоитворине*.



У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
В
Л
И
О
Т
Е
К
А

који су са производима својим унаточ *слободној конкуренцији* — *ушакмици уживали*, „народни монопол“, јер у *другијех народа није се знало за могућношћ још бољега и укуснијега произвођења или за сигурношћ продавања*. Ово је „*исстина*“ од велике економне знаменитости! Дух нашег доба открио је многу погрјешку, доскочио многој потреби, те у изложбама створио *међународна зборишта*, једним „*Concile*“, другим опет „*rendezvous*“; стога ваља и ми Срби и Хрвати да имамо за узорити примјер друге изображене народе, ваља да нам је много стало за тијем, да ми сами узмемо у своје руке путе и начине којима ће производи наше *домаће* радње продрати у *шуб* свијет. Труд нашијех женскијех ручица ваља да донесе добит нама, нашијем Српкињама и Хрватицама, а не онијема који ће бити појединци између нашијех *вриједнијех* женскиња и странијех *наруџбина*.

Жарку жељу моју стављам на срце свакој нашој Српкињици и Хрватици, па била *она* од китњастога Сријема, равне Бачке или плодног Баната, племените земље Славоније или кршне Далмације и Боке, Босне поносне, земље Херцегове, јуначке Црне Горе, или српске краљевине, а то је жеља и свега народа српскога и хрватскога да *живо прегне око свога ручног рада*, да се тако узмогу чешће *приређивати* и у згодно установљено *вријеме* отварати *жељене и корисне изложбе производа вриједнијех српскијех и хрватш. женскијех ручица*.

Дакле Српкиње и Хрватице, радите озбиљно и мудро, радите *беспрекидно* и *самосвјесно* на овоме племенитоме *предузећу* и *задатку*, па ће Бог помоћи, да опет изведемо у свијет *богату, моћну и напредну нашу отаџбину*, која *ће сва своја чеда мајтерњом љубављу обгрнући*, која ће умјети да *закриле* све Србе и Хрвате, који *прије тога мораше на своме земљишту* бити као да су *странци*, при *тешкоме раду* бити *сиромашни*. Слогом и радом претвориће се наше *сиромаштво* у *богатство*, наша *поцијепаност* у *културно јединство*. Ступајмо сви под *заставу културне Слоге и рада*; под *овијем знаком* створићемо *будућност достојну* наше велике прошлости!



ZGODE I NEZGODE.

(nastavak)

Piše † prof. **Luka Zore.**

uredio A. Vučetić.

Konavli kad su pale pod Dubrovnik.

U tri glavna razdjela sadašnje Konavli su se cijepale. I. Župa Konavoska, II. Župa Vitalinska (Vitaljena) i III. Donja Gora.

I. Župa je konavoska zauzimala od prilike gornju stranu Konavalâ od Zvekovice do Debeloga brijega, i zauzimala je ova glavna sela: Uskoplje, Sv. Mratinj, Mrcine, Gruda i Pločice. Pridvorja onda nije bilo, to je ime postalo od *dvora* gdje je sjedio Dubrovački knez, a prije se zvalo po crkvi sv. Mratina. Tako selo bivalo je i u Rijeci: Sv. Martin, a u Lapadu i sad se zaton tako zove. Još se Mratinj dan svetkuje krsno ime u Pridvorju, a mjesto gdje je bila stara crkva zove se i sad *Crkvine*, gdje je staro srpsko groblje. *Mrcine* mislilo se da je staro *Vrsinje*, ali ovo je uprav IV. dio Konavala na brdu, na vrhu, a stanovnici zovu se sad *Površani* i nastavaju u selima *Stravči*, *Dubi*, *Jesenicama*, *Brotnjicama* i ost., gdje ima staro srpsko groblje sa stećcima.¹ *Gruda* se obično zvala *Bačev dô*, a i sad ima *Gruda* zaselak toga imena. *Pločice* su starinsko ime i znači malo trgovište. U ovome odjeljku Konavala kasnije bila su glavna mjesta *Pridvorje* i *Pločice*, a u potonje vrijeme *Gruda* je središnje glavno konavosko mjesto, a tu joj zlamenitost dao carski put, pa sad gvozđani, koji je kroza nju prokřen, pa i razne politične pojave koje su i u Cavtatu, glavnom mjestu sadašnje općine, dosta štete nanijele.

II. Župa Vitalinska odgovara obama Vitaljenama sadašnjim, gornjoj i donjoj, sa pristaništem na moru, Moluntom.

¹ Vidi stećak i natpis na Brotnjicama (Slovinac i Srd). Vrsinje su uprav prijelaz i veza Konavala s Hercegovinom.

III. U donjoj gori bila su četiri glavna sela i protezala su se od Močića do Radovčića. Sadašnji Čilipi dobili su ime od poznate Dubrovačke, davno izumrle, vlasteoske porodice Čilipi, ali još se čuje ime *Donja Gora. Popovića* nije bilo, nego se zvalo selo po crkvi sv. Đurđa, valjada *Đurđevo brdo*, kako se i sad vrh zove, na kome je crkva. Zaseoci oko Đurđeva brda bili su *Kokoti* i *Zore*, kao i sad što se zovu. Oko crkve, koja je na vrh brda, ima razvalina i omirina. Te razvaline narod zove „*Na polaći*“ ili „*Polaća*“. Za nje neki kažu da je davno bio kaluderski manastir. U crkvi i pred crkvom ima starijih srpskijeh natpisa, a i sadašnje je groblje pred tom crkvom. Novo selo što je nedavno postalo u dolini zove se *Popovići*,¹ naj pitomija konavoska naseobina; tu ima novija crkva, imenom *Kosovjenac*.² Ovo se selo upitomilo bolje od drugijeh u Konavlima morem i brodarstvom. Bilo je iz toga sela vlasnikâ brodovâ i pomorskih kapetanâ. Za vrijeme republike na glasu su bili *Kljajići* pomorski kapetani i vlasnici brodovâ. Još se i sad spominje *Pulaka*³ kapetan Marka Kljajića.⁴ Kasnije bilo je kapetana i iz kuća, kao što su *Bronzani* i *Stanoši*. I iz ostalih Konavala bilo je u zadnje vrijeme pomorskih kapetana, kao što su *Dropci*, *Skurići*, *Mijatovići* i ost.

Jezik u Konavlima.

U Konavlima je isti govor kao i u Hercegovini. To je i Vuk pripoznao i kazao. Tako je u glavnome, ali ipak ima njeke razlike od Hercegovačkog do Konavoskoga govora. Pošto u Konavlima nije bilo turskoga gospostva, nema u konavoskomu govoru vele turskih riječi nego ono što se iz Hercegovačkoga susjestva uvuklo. Ta turska mješanija naj više se

¹ Kažu da se tako nazvalo od nekoga Popovića, popova sina.

² Poredi u Dubrovačkoj župi *Smokovjenac*, crkvu, a u Popovićima (u Konavlima) ima *pod smokovljem* borje. Prije nego je bila crkva *Kosovjenac*, zvalo se mjesto na *Lazar-docu*.

³ Vrsta broda, *la Polacca*.

⁴ Puk ovako izgovara, a ne *Klajić*. Ime potječe od nekakvoga *Kljaja* (kljasta čovjeka), koji je dao ime ovoj časnoj porodici.



WWW.UNIS.BS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

В
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

nalazi u odijelu unesenu iz Hercegovine kao n. p. fes, džamadan, saruk, silah (što Konavljani zovu *svilaj*), i ost.; u nazivlju različitijeh časnika u četi kao arambaša, barjaktar, buljukaša (buljuk), barjak, čauš i ost.; u svatovima kao đuvegija, buktija, buktijaš i ost. Osim toga ima u Konavlima grčke, latinske i talijanske primjese što je potekla iz Cavtata i Dubrovnika, a čega u Hercegovini nema. A to je opet radi položaja Konavalâ na primorju i od doticaja s Cavtatom i Dubrovnikom. No i ako se čuje u Konavlima: *punjestra* (finestra), *skanatica* (?), *kordun*, *bareta*, *pogača*, *kerostac* (κεροστότης) *gustijerna*, *peč*, *spila*, *šipun* i ost., ipak čuju se i narodne riječi *prozor*, *prijesnac*, *pećina* i ost. No sva je burokratična i sudbena nomenklatura talijanska, kako je i bio vas burokratični i sudbeni aparat austrijske uprave. Kakvijeh se riječi čuje izopačenijeh iz talijanskoga, dosta je spomenuti *inzimin* (esáme), kad su ispiti svjedokâ, te Konavljanim kaže: Bio sam na inziminu. Kako Konavljani prekrajaju tuđe riječi, dosta je spomenuti *prtabonjke*, a to su njeke jabuke talijanske presađene u Konavle, koje su se u Italiji zvale: *brutte buone*.

Inače vas govor za seljačke posle i narodni život čisto je hercegovački, a to je naj bolji srpski dijalekat, što su Vuk i Daničić književnijem jezikom proglasili, a što je idiotizama u Hercegovini, popravili su Cavtajskim izgovorom, gdje se još jedino pravilno hercegovački govori, jer i grad (Dubrovnik) otišao u tome hercegovačkim tragom, n. p. skupine *tj* i *dj* u riječima *potjera* i *nedjelja*, što se izgovaraju kako su upisane, a ne *poćera* i *nedelja* kako je u Hercegovini.

Dosta je pročitati Vodopićevu „Mariju Konavoku“, pripovijest Konavosku, pa će svak imati pravu sliku divnoga srpskoga jezika u Konavlima, u komu je sve prosto i narodno, a prirodno, bez *manijere*, bez *nakita*, samoniklo, nenavrnuto, kao što se diviš jeziku grčkomu u Ksenofonta ili latinskomu u Jul. Ćesara.

Grehota što građanska knjiga i škola svojim barbarizmima prijete da pokvare konavosku prirodnost i prekinu junačko doba, koje još udilj traje u Konavlima, jer se još ondje narodne pjesme sastavljaju, netom se dogodi štogod vrijedno spo-

mene. Ta narodna historiografija opada netom se pisani zakoni uvedu i uredba građanska, a prestanu pučki običaji i narodni život. Svakako sve ide svojim tokom, te će se i u Konavlima dogoditi, što se je zbililo u selima naj bližijem gradu. Što kasnije to bolje.

Sv. Jakobu!

A. Baburica.

U malom kutu dubrovačkog kraja
Ti vješto sakri potamnijelo lice,
Gdje gradska nikad ne smeta te graja
Nit ikad čuješ ure budilice!

Vjekóvâ mnogih videše te dani
I v'jencem slave obviše ti čelo
A pjesnici ti, maštom ugrijani
Ljepotu tvoju opjevaše smjelo!

U krilu tvome tecijahu suze
— Kô bistri potok sa vrhunca gore —
Od mladih licâ, koja sudba uze,
Da višnjem Tvoreu nehotice dvore...

Pa ipak mnogi snađoše se lako
I život strasti molitva im ote,
Jer zemski nikad ne smuti ih pakô
Pred bajnim licem mira i krasote.

A sada stojiš kano junak koji,
Što svoga jurve umoran je žića
I danke k smrti nesmetano broji,
Ne mareć više za nikakva bića...

A što ćeš?!... Kad je udes htio kleti,
Da vr'jeme nav'jek zakopa ti slavu,
— Ti štitit moraš, samostane sveti,
... I mirno prignut tvoju s'jedu glavu!...



ОЦЈЕНЕ И ПРИКАЗИ. — ОЦЈЕНЕ I ПРИКАЗИ.

Život i običaji Muslimana u Bosni i Hercegovini.

Napisao Antun Hangi. Drugo znatno povećano i ispravljeno izdanje. Cijena 4 Krune. — Sarajevo, naklada Daniela A. Kajona. 1907. 16. str. 242.

Sprva je *život* Muhamedanaca, pa slijede običaji: 1. porod 2. djetinstvo, 3. ašikovanje, 4. prošnja, 5. svatovi, *kinanje* i *ničah*, 6. muž i žena. — Stareci. 7. smrt.

Knjiga je krasna, te su u njoj izabrane slike i poznata nam lica već u divnim izdanjima zemaljskoga muzeja u Bosni i Hercegovini (Sarajevo); ali ipak knjiga je do časti poduzetnoj knjižarnici g. Daniela A. Kajona u Sarajevu.

Pisac *Antun Hangi* dobro je vršio svoju, ali u koliko je mogao, jer je još život u naše braće Muhamedanaca *sia tajna velika est*, pa ko će da prozre istinu, kad je ta još ispod koprene? . . .

Ovo je dobra rađa, ali zadovoljava beletristu, nipošto folkloristu, te svaku zgodu pribire, opaža i primeće kao razudbar (anatomik) ljudska uda . . .

Teško vuku po poruku, pa gospodin pisac većinom proučavao je običaje po kazivanju, a to nije vazda uspješno, kamoli zgodno.

Običaji kod *ašikovanja* i prošnje, po mome mnijenju, najbolji su, jer tu utječe mladi beg Kulinović, te je o tomu pisao u „Zborniku za narodni život itd.“, što ga izdaje jugoslavenska akademija u Zagrebu.

Pisac je Hangi vršio, opet velju, svoju; ali na ovo su pozvani isti Muhamedanci i onda će biti prama zahtjevima znanja, a ovo je samo prvi pohvalni korak, što ga se ima pozdraviti kao rujnu zoru, koja u njedrima krije žarko sunce.

Vid Vuletić-Vukasović.



БИЈЕШКЕ — BILJEŠKE

Књижевност и Умјетност. — Književ. i Umjet.

Smrt majke Jugovića. Izašlo je već II. i III. izdanje ovog djela Iva Vojnovića.

— *Шемаџизам ѓравосл. еѡпархије* Бокоторске, Дубровачке и Спичанске 1907. Дубровник. Српска штампарија. Осим обичног садржаја доноси подуљу осмртницу о епископу Герасиму Петрановићу, (за његова наслѣдника именован је вис. пр. Доситеј Јовић), затим: Опис освећења православне цркве св. Георгија на Посату у Дубровнику; пак Освећење нове црквице св. Спиридиона у планини паштровској на „ограђенини“. Послије тога: Три писма приликом смрти митрополита црногорског Петра I; та је писма приопћио заслужни Т. К. Поповић из Новог; Подаци за историју рисанске цркве од Дионисија Миковића; напoкон под име старине биљешку о другој српској штампарији у Млецима год. 1519-1554, од Сава Накићеновића.

— *Професор Pero Budmani* odstupio је од уређивања академског рјечника и одлази на своје имање у Јакин. Нјегга ће у уређивању djela naslijediti prof. Maretić.

— *Дом и школа.* Тако се зове лист за васпитавање школске омладине, који излази у Београду. Издава га професорско друштво. Бласник му је директор реалке Сава Антоновић а уредник му је Драгутин Костић, професор Друге б. гимназије. Сарадници су му не само

професори, него и ученици VII. и VIII. разреда. У 2. и 3. броју започео је Петар Миличевић уч. VIII. р. своје „*Низ јадранско приморје*“, утиске на лањском путовању са београдским матурандима. Проф. Шпиро Калик у 5. и 6. броју написао је чланак о Дубровнику.

— *Југословенско ђачко умјешничко друштво „Вила“ у Прагу.* Овому новооснованом друштву је сврха: стручно изражаење чланова и приређивање изложба у домовини да се побуди у нашем народу интересовање за умјетност. Осим тога му је сврха посредовати у корист својих чланова при наруџбама. Осим почасних чланова друштво ће имати *осниваче*, који плате једампут 100 К, помагаче, који плаћају по 5 К годишње; и изванредне по 1 К. Југословенски ђаци фигуративних умјет. у Прагу су редовни чланови.

† *Josip Hellmesberger*, беѡки компонист, умро је у 53. години живота дне 27. aprila о. г. Pripadao је породици компониста и violinиста. Био је капелник дворске опере, управителј дворске музичне кепеле, управљјао је филармоничним концертима и био је професор violina у конзерваторију у Веѡу. Много је година ударао у Hellmesbergerovu kvartetu, који је био на свјетском гласу. Компоновао је више оперета, између којих је и „Fata Morgana“ и baletа. У његовим композицијима нема великог inventivnog dara, али има свјеже melodike nadahnute beѡkim duhom.

**Наука. - Nauka.****Filosofija.**

— *Mudre izreke.* Vi, kad budete bolovat od groznice, postite; ali kad budu bolovat vaši seljaci, dajte im mesa i vina; skoro sve njihove bolesti dolaze od siromaštva, od slabooće; njihov je naj bolji ječmovac u vašoj konobi, njihov jedini ljekarnik treba da bude vaš mesar.

Rousseau.

Svaki stalež ima svoje plemstvo.

Lamartine.

Sloboda se rada usred oluja, ustanovljuje se mukom usred građanskih svada, ali ne daje vas svoj plod neg onda kad ostari.

De Tocqueville.

— *Dr. L. Adamović* je 3. maja otišao iz Beča na putovanje po Balkanskom poluotoku. Njega šalje Prirodnjačko istočno društvo (Orientverein) da ispituje geografijsku floru po onim stranama i da dovrši radnje, koje je prijašnjih godina započeo potporom carske akademije znanosti u Beču. On će iz južne Srbije kroz Bugarsku i Istočnu Rumeliju u Traciju i Mačedoniju na brdo Olimp i izmjeriće mu visinu a proučiće i mogućnost intenzivnijeg gojenja pamuka i duda u evropskoj Turskoj.

† Dne 22. aprila o. g. umro je u Upsali (Švedska) *Franco Reinhold Kjellman*, profesor botanike, koji je učestvovao 1878—1880. god. u Nordenskjöldovoj ekspediciji brodom Vega po polarnom pojasu.

† *Alberto Mosetig*, rodом iz Trsta, dvorski savjetnik, med. profesor na bečkoj universitatu, kirurg na veliku glasu, primarni liječnik i kirurg u općoj bečkoj bonici, pisac vrlo vrjednih stručnih djela, koji je uveo porabu jodoforma i plumbu kostiju da nadomjesti kosti, čovjek plemenita srca,

utopio se u Dunavu u Beču dne 27 aprila o. g. u 70. godini života.

Historijske znanosti.

— *Babilonska biblioteka.* Arheološka ekspedicija, koja je bila otpremljena od pensilvanske universitatu za otkriće klinova pisma, spasila je iz stoljetne prašine jedan od naj interesantnijih starinskih arhiva, koji nijesu nigda bili izvadeni iz razvalina starinskog grada. To je „biblioteka“, koja je nadena na mjestu starinskog *Nipura*. Nipur bješe po prilici 14 vjekova prije Isusa onaj grad babilonske kraljevine, koji je imao mnogo veliku kulturu i vrlo mnogo poduzetnog duha. Kad je cvjetao, Nipur je imao vrlo mnogo prometnog života u starom vijeku. Između sjajnih zgrada, koje su resile grad, bješe glasovit jedan hram a uz njega škole i u njenim arhivama hranile su se isprave svake vrste. Ova je biblioteka bila sada otkrivena od američanskih učenjaka i njeno je dvadesetipet tisuća glinenih pločica izneseno na svjetlost. Njih su našli vrlo dobro sačuvane i položene jednu uz drugu, a one su dijelom već i protumačene od Clay-a, izvrsnog poznavaoца babilonskog klinovog pisma.

Lukavi Arapi, koji su slutili u Nipuru dragocjene starine i pomnjivo pratili radnje ove ekspedicije, digli su, istina, nekoliko pločica i prodali ih za New-York, ali Clay je i njih proučio i tako dobio dosta potpunu sliku ovih klinovih pisama, koja se vrlo teško čitaju.

Veći broj ovih pločica sadrže poslovnja priopćenja, račune i zapise svake vrste, kako su ih pisali svećenici ovog hrama pri rješavanju svojih raznovrsnih posala. Hram je naime bio ne samo vjersko nego i društveno središte ovog starinskog grada, bio je

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

sudište i tržište. Za rješavanje sporova zazivalo bi se božanstvo i svaka izmjena trgovine i svaki promet prošao bi kroz ruke svećeničke. Bogato imanje božje zaimavalo bi se dobitkom, trebalo je plaćati poreze, ne u novcu, nego u robi, kao žitu, ulju, datuljama itd. Na pločicama nalaze se i podaci o platama, koje su primali svećenici i činovnici trgovinskih spremišta ovoga hrama. U naj većem broju prilika babilonski računari su zabilježili uz plaćene poreze i svrhu za koju su bili plaćeni.

Jedna pločica kaže da je nekoliko žita bilo predato za prehranu svećenika i poslužnikâ hrama. Na drugim mjestima pominju se isplate za vratara hrama, pjevače pri žrtvovanju, za ovcare hrama i u svete svrhe. U pojedinim računima naveden je i grad, koji je također plaćao poreze. Hram nipurski primao je dakle danke od svih okolnih mjesta i ovi porezi, plaćeni žitom ili životinjom, ili se dovožahu u Nipur ili su se odmah na mjestu upotrebljavali za isplatu, tako da je tim nastajao vrlo komplikovan način utjerivanja poreza i vrlo težak način računovodstva. Mnoge pločice sadrže izvješća o sklopljenju posala privatnih lica i bacaju interesnu svjetlost na život i rad stanovnika ovog starinskog grada. Tako se na primjer pripovijeda da jedan građanin, koji je hotio prinijeti bogovima ugodnu žrtvu, pustio se odvesti u zatvor sudbenom odlukom za jednog svećenika, koji je bio u zatvoru, što nije bio platio svoje dugove. Pravni sudbeni sporovi svake vrste rješavaju se odlukama ovih pločica. Tako je jedan čovjek uzeo vola u zajam u seljaka i obećao da će ga vratiti kroz stanoviti rok, jerbo ga je trebovao za žetvu. Za nerasuću vo slomi nogu i nije mogao biti

vraćen u ustanovljeno vrijeme. Po tužbi gospodarevoj onaj je čovjek osuđen da naknadi štetu, što vo nije na vrijeme bio povraćen.

Pri tumačenju natpisa upadoše profesor Clay-u u oko mali urezi, koji su bili učinjeni na kraju pločica pri bilježenju isplata. To bjehu kontrolni znakovi platilaca. Ali u naj više posala uporabljivao se i pečat za završenje njihovo i za kontrolu, i pločice po naj više bi se zatvorile u zapečaćeni omotak. Ovo pečačenje glinenih pločica odgovara potpisu modernih pogodaba.

Pečat pripada onomu koji je u ispravi naznačen kao primilac stanovitog iznosa. Tim što su pločice bile zatvorene u omotku i što je na njemu bio utisnut pečat, bila je isključena prijevara. Često mješte pečata nalazi se znak, koji je palcem utisnut u meku glinu i tim je bio jasno markovan gospodar. — Po tome, kako Clay kaže, već stari Babilonci bili bi spoznali znatnost znakova ljudskih prsta, koje se danas opet drže kao nevaravo sredstvo identifikovanja. W. J.

— *Tjeralica iz stare Grčke.* Brzojavljaju iz Berlina 23. aprila: Pri iskopinama u Miletu otkrila se skoro tjeralica, koja je iz 449. g. prije Hrista, a bila je urezana u jednom stupu na Miletskom trgu. Upravljena je proti plemenu *Nilitâ*, kojeg članovi biše svi prognani iz Mileta. Tada su raspisane ucjene za uhapšenje ili usmrćenje svakog pojedinog plemenjaka. Gradski organi napućeni su uz zapelu globe da uhapsu ili ubiju svakog Nilita. Tjeralica vrijedi, dok ima jednog od njih.

— *Uregjenje iskopina rimskog Herkulaneuma.* Profesor Waldstein bio je učinio prijedlog da se stari grad Her-

kulaneum počne otkopavati priložima pojedinih država. Italija je taj prijedlog otklonila, ali će zato italijanski ministar prosvjete Rava predložiti talijanskom parlamentu zakon za to iskopavanje, ali će se možebit prije nastojati da se nastave po malo radnje prinosima pojedinaca. Herkulaneum, Stabiae i Pompeji, to su tri grada, koja je Vezuv zakopao erupeijom od 79. godine po Hristu. Pompeji je dosta otkriven, ali s Herkulaneumom nije tako. Ovaj grad, koji su Grci zvali Herakleia, nosi svoje ime od Herkulova štovanja i po priči pripisuje se samome Herkulu začetak ovog grada. U njemu su nastavali Oski, Etrusci i Samničani, dok nije postao rimskim. S njegova zdrava smještaja na visu između dvije rječice na morskoj obali Rimljani sagradiše ovdje nekoliko vila. Ime se grada sačuva i kad ga 79. g. po H. lava pokri i uništi Siromašne porodice se kasnije ovdje nastaniše, ali erupeija od 492. godine uništi ih i preinači sasvim oblik one obale. Druge erupeije podigoše vulkanskim izmetinama poviše grada tle do 12 i do 30 m. I u toj dubini nalaze se sada njegovi ostanci ispod mjesta *Resina* i *Portici*, između Napulja i Vezuva. Grad se otkrio 1719. god stoga što je knez d'Elboeuf imao graditi nakapnicu (gustijernu) za ljetnikovac u Portici i dubeći je dodu do dubine od 27 m t. j. do tla starinskog teatra, gdje nadoše nekoliko manje ili više dobro sačuvanih kipova. Zatim se nije kopalo ništa do 1737. god., kad kralj Napuljski Karlo III. naredi da se radnje nastave. Ali dobra uspjeha ne mogaše biti, jedno s nevještih ruku a drugo što se bijaše odveć utvrdila naslaga od Vezuva, napokon što je bilo pogibeljno za kuće u Portićima i Rezinini kopati ispod njih i trebalo je o-

sobita opreza. Godine 1750. iskopan je kroz hridi dug i uzak hodnik do u teatar na mjestu, koje je u dubini od 21 m pod pločama jedne ulice. Godine 1751. bi utemeljena Herkulanska Akademija za ispitivanje pronadenih starina i pod njenom upravom objelodanjeno je (1757) devet knjiga herkulanskih slikarija (*Pitture d' Ereolano*), koje uzbuđiše veliko zanimanje učenog svijeta a tako su i djela Winkelmannova (1762-4) o tim iskopinama. Nu za 50 godina kopalo se bez sustava i slabo.

Ali za franceske vlade Josipa Napoleona i Joakima Marata (1806-1815) iskopine su se činile pospješnije. Za Burbonaca 1828. opet se poče raditi. Ali ono što bi se iskopalo iznova bi se zasulo. Opet su bile započete 1868. god iskopine, ali je radnja malo napredovala. Herkulaneum je još pokriven lavom. Novije iskopine su 13 m ispod površine, te se mogu posjetiti kao i neke starije. Tako se otkrio teatar, za 3000 gledalaca, dio fora sa stupovljem, jedno svodovlje (palestra) slično Eumachiji u Pompeji, pet hramova i nekropola i velika vila gdje se kao stranom i na drugim mjestima našlo mnogo tučanih kipova i umotvorina i ono tri hiljade glasovitih papirskih zamotaka, bista, slika na stijeni, natpisa i pokušstva i kućnog oruđa svake vrste što sada rese napuljski muzej. O tučanim i mramornim umjetninama Herkulanskim može se kazati da su divne. Kvadriga, koja je sva u komadima, ili kržinama iskopana, umjetnina naj prvog reda, i stala mnogo godina u spremištu, bila je u posljednje doba sastavljena od učenog arheologa.

Za iskopavanje Herkulaneuma trebalo je probijati zidove i dizati i dragocjene stvari i gradivo, jer se radilo

ispod zemlje i ispod kuća a nije se žalibože nikakav topografski nacrt učinio. U toliko zidovi poviše zemlje počеше pucati a za popravljenje trebalo je upotrebiti novca i vremena.

Ne može se unaprijeda kazati, hoće li se naći još papira u Herkulaneum; ali svakako nove iskopine moći će nam prikazati opseg grada, koji nije još ustanovljen, ma i da se zna da nije vas na istoj ravnini, jer je bio na visi koja se protezala u more.

Po mnijenju učenjaka imale bi se nove iskopine početi ne daleko od kraljevskog puta prama *Torre del Greco*, jer bi tu imala biti bazilika i na jednom drugom mjestu pod imanjem Ferrare, jer je tu bilo javno kupaliste. Svakako nove iskopine će donijeti iznenađenja, jer u Herkulaneumu predmeti su se mogli bolje sačuvati a između njih cijele kuće i drveno pokućstvo. Stoga pravom žele učenjaci cijele Evrope da se što prije nastavi iskopavanje ovog grada.

— *Православље у граду Дубровнику.* Господин Н. Л. Б. износи у шематизму епархије бокоцоторске и дубровачке за 1907. год. ове податке о православљу у Дубровнику. Старо становништво православно на земљишту дубровачке републике од год. 1333. унапријед било је прешло на римокаатоличку вјеру настојањем владе. Али Дубровник је било свећ падалиште Херцеговаца, те тако све до XVIII. в. насељивало се трговаца Херцеговаца православне вјере у Дубровник, ма и да нијесу имали ни цркве, ни ко би им црквене обреде дијелио. Али иза руско-турског рата за Катарине II. по прилици 1789. год. дође у Дубровник руски консуо Ђика. Он је имао налог од руске владе да сагради у граду капелу за се. Али из обзира праму ду-

бровачкој влади он не изорши тај налог. Поред тога православни се стањовници Дубровника ријешеше да купе кућу, коју би под именом капеле претворили у цркву. Изабраше у ту сврху кућу Лучића на Посату. Ови су се били преселили у Трст, те двојица из Дубровника повоше онамо и склопише куповну погодбу 14. марта 1790. Од тада датје православна црква у Дубровнику. У почетку се литургија служила тајно а служио би је какав калуђер из Требиња или из другог мјеста у Херцеговини. Тек 1800. године она се почела служити јавно, кад је мостарски епископ осветио кућу и њену часну трапезу.

Год. 1803. дође у Дубровник, као руски консуо, Францез поријетлом и римско-католичке вјере. По његову наговору православни подигоше звоник са звонима и тада почеше вршити све вјерске обреде јавно и чак сахрањивати своје мртве у врту, који је припадао капели а прије тога су их сахрањивали под Босанком изван града. Кад су Францези запремили Дубровник 1806. год., православни добише вјерску слободу и капелу прозваше црквом. Али потпуну црквену и грађанску слободу православни у Дубровнику добише тек године 1813., јер им је онда признато и право грађанства а до тада су их сматрали турским поданисима. Г. 1837. њихово гробље је пренесено на Бониново и ту саградише црквицу као кућу само за опијела при сахрани мртваца.

Кад је настало уставно доба у Аустрији и помножио се број православних становника у Дубровнику, они саградише и осветише врло лијепу цркву у граду 1877. год. и затворише прву стару црквицу на Посату за градом. Али сада прије двије године одлучише да ће је обновити, те 18. јуна 1906. је отворише и свечано осветише, управ након сто година, откад им је призната

од Францеа слобода вршења вјерских обреда.

— *Смрт владике црногорског Петра I.* О смрти Петра I. владике, који је био с војском црногорском, с Конављанима и Бокељима у околици дубровачкој за рата године 1806. против Францеа, приопћује Томо К. Поповић из Херцеговога три писма у шематизму бокопаторске и дубровачке епархије 1907. Петар је боловао. Али у вечер 6. октобра (по нов. кален.) 1830. устаде, припреми окрете, ужеже свијећу, постави на стол еванђеље и крст и помоли се Богу за два часа; по томе леже и предаде своју душу Богу.

Али неколико дана прије бјеше позвао Црногорце да се сакупе у суботу и недјељу и губернатору изручи власт а да није приопћио узрок ове наредбе. То је јавио два дана иза његове смрти которски парох (8. октобра 1830) Јак. Поповић далматинском правосл. епископу Јосипу Рајачићу; овај писмом од 15. о. м. архиепископу Карловачком Стратимировићу, а он на одговор писмом од 31. октобра замоли епископа да га буде обавјештавати о свему што би Црногорци учинили или намјеравали учинити иза смрти Петра I.

Културне вијести. - Kulturne vijesti.

Rudokopnja. *Kamenog uglje i Kolanina na Pagu* рођетком овог мјесеца рођело се vaditi. Vrsta mu је vrlo dobra.

Статистика. Из статистичке таблице напоменутог шематизма произлази да у овој епархији има 8 манастира, 4 протопрезвитера, 43 парохије, 7 капелија и 209 цркава. До првог априла 1907. било је у епархији 5293 дома а 30331 становник православне вјере; свеченика свјетовњака 45, а монаха 13

и 1 дјакон монашког чина. Вјенчало се у све 180 пара. Родило се у све мушке дјеце 421, женске 422, укупно: 843. Умрло је становника мушких 242, женских 267, укупно 509. Вишак је рођених прама оним, који су умрли, од 334. Пучанство правосл. вјере по томе расте за 1:1 по сто обзиром на број рођења већи од оног који показује број мртвих.

— *Нова справа за ваздушну пловидбу.* Господин Војтјех Плачек, h. k. домобрански надпоручник у миру, Чех, који живи у Дубровнику (Гружу) изумио је нову справу за аеронаутику, и њу је дао већ патентовати у Паризу, гдје је проборавао неколико мјесеца.

Sokolstvo.

— *Српска соколска жуђа Фрушкогорска.* Српска соколска друшва у Славонији удружила су се у Жупу и њена правила била су одобрена од кр. хрв. слав. далм. зем. владе у Загребу отписом 28. ожујка 1907. године, бр. 17.080 и прва је редовна скупштина већ била 28. априла о. г. у свечаносној дворани срп. велике гимназије у Карловцима. Ту су се изабрали жупни одбор и ревизори; установила се чланарина; одредио се српски соколски слет о Видовдану о. г. Одредило се гледати 25 годишњице Београдског Сокола и гледати свесок. чешког слета у Прагу 1907.

— *Чешко Соколство.* Јавили су да ће учествовати у чешком свесок. слету у Прагу 1907. хрватски соколски савез, савез бугарских јунака, савез витешких друштава „*Душан Силни у Београду*“ и савез ђољских Сокола у њемачкој држави, народно удружење Соколско у Америци, Францеи (сенска жупа), франкоарапска унија из *Алжира*, одбор *олимпијских игара у Атини* и управитељ гимназије с ученицима из *Кијева*.

Нове књиге и лис. - *Novae knjige i listovi.*

1. *Београд у слици и речи* за младу српчад приредио: Чика Васа Љубисав, Прештампано из „Голуба“. Сомбор. Издање књижарнице М. Каракашевића, штампарија Ф. Битермана и с. 1907. Цена по динара или по круне. Сложено је све у pjesмама, а има 26 слика.

2. *Marjanović Milan*, Iza Šenoe. Četvrti vijeka hrvatske književnosti. Cijena K 1'20.

3. *Tresić-Pavičić dr.* Po ravnim kotarima. Cijena 80 para.

4. *Novak Vjenceslav*, Disonance. Privijest. Cijena 30 p.

5. *Pljič Stjepko*, Ali beg Čengijić i Biserka. Romantični ep iz dalmatinsko-hercegovačkog života u XVII. vijeku. Cijena 50 p.

6. *Smodlaka Josip dr.*, Posjet apeninskim Hrvatima. Putne uspomene i bilješke. Cijena 50 p.

7. *Ožanić Stanko*, Sadnja voćaka. Pogrješke pri sadnji amerikanske loze. Sa 16 slika. Cijena 40 p.

Ove su knjige od 2. do 7. izašle nakladom hrvatske knjižare u Zadru.

— *Бранково Коло*. Бр. 16. и 17. у срп. Карловцима 19. априла (2 маја) 1907. Садржај: Б. С. Николајевић: Ликови српских владалаца. — 2. Др. Ј. Илијћ. Незнаии гост. Трагедија у III. чина (5) 3. П. Коњовић: О песми над песмама (прип.). 4. М. Јакшић: Лубања (пес.). — 5. Ж. Лазаревић: На дну живота (пес.). 6. Р. В. Shelley: Западном ветру (пес.). 7. П. Славејков: Из збирке „Сан о срећи“ (пес.). 8. Richard Demmel: Трагична појава (пес.) 9. Д. С. Медеревски: Антихрист (роман) (11), с руског Н. Николајевић. 10. Emanuel Pean: То је био славуј! (прип.) с француског Н. Стојић. 11. Т. Стефановић—В. Моје успомене (5) 12. Кроз буру живота (биографија Др. Ј. Илијћа) 13. М. Ђурлин, Постанак I. српског певачког

друштва и I. позоришне дружине. 14. Ковчежић. а) Jakschitch. La Russie et la Porte Ottomane; б) књижевне белешке, с) Матица Српска, д) Просветни и друштвени гласник е) позориште и уметност. ф) Омладински весник г) Новинарство h) Лица. — Бр. Коло излази сваког четвртка у 16 стр. а стоји за Аустро-Угарску 10 К год.

— *Босанска Вила*. Бр. 7. 15. априла. Садржај: 1. Драгутин Ј. Илић. Сећање приликом тридесет годишњице његовог књижевног рада. 2. Из живота знаменитих људи. У дедагину коналу. Д. Ј. Филиповић. 3. Пјесме. Пред твојим станом А. Карабеговић. — Босанској Вили. Б. М. Јовановић. — Паћеник. М. М. Павићевић. — Своме брату. Ј. Загора. Босанцу. Б. Николић. 4. Краса. приповетка Т. Н. Костића. 5. Моја ће драга доћи. М. Руменић. 6. Окови, прип. од А. Сједоја са руског М. Ј. Стевановић. 7. Српске нар. умотворине. О мртвом човеку; нар. приповетка. Л. К. Мишковић. 8. Листак. 9. Читуља. — Излази 2 пут мјесечно у 16 страна и стоји 8 кр. а за ученике, војнике и подофицире 6. кр.

— *Behar*. List za pouku i zabavu. Sarajevo. Br. 1. 1. maja 1907. Sadržaj: 1. Početkom osme godine. 2. Abdullah Quilliam: Islam 3. Ekrem. Zmaj od Bosne, dramatski spjev. 4. Fehim Spaho. Hiljada i jedna noć. 5. Teufik Fikret. Ribari, pjesma, — Halukov bajram, pj. 6. Sjednice zemaljskog vakufskog povjerenstva. 7. Narodne umotvorine. Serhatlije dohe konje kраве, pj. 8. Listak. Iz islamskog svijeta. -- Izlazi 2 put mjesečno u 16. stranica; стоји na god. 10 K за Bosnu а за ostale zemlje 12 franaka.

— *Српски књижевни гласник*. Бр. 150 16. априла 1907, у Београду. 1. Кроз међаву. Прип. Петар Кочић. 2. Басне.



М. Вукасовић. 3. Адолф, роман. Б. Констан. 4. Пролеће (песма) Б. С. Николајевић. 5. 6. Ми по милости божијој, деца овог столећа. Суморан дан. (пес.) С. Пандуровић. 7. Успомене. Др. Л. Станојевић. 8. Макиавели. Сп. Јевановић. 9. Књижевни прилог. Ст. М. Љубуша од Т. Стефановића В. Јован Скерлић. 10. Ситни прилози. Еолова лира у српској поезији и критици. Марко Цар. 11. Позоришни прегледи. А. Каренина. Емил Фаге. 12. Научни преглед. Две румунске књиге о Румунима у Бос. и Херц. Др. Т. Р. Ђорђевић. 13. Политички Преглед. 14. Оцене и прикази. Болоњски псалтир од Јагића. Др. А. Белић. — „Цвијинчеви погледи на етнографију Македоније“ од А. Ишпркова. Др. В. Ђерић. 15. Белешке. — С. К. Гласник излази 1. и 16. сваког мјесеца а стоји 18 К на годину.

— *Savremenik*, br. 5. маја 1907 у Zagrebu. Sadržaj: 1. N. Nodilo. Još o herezi liberalizma. 2. S. Matavulj. Udes doktora Zvanovića. 3. VI. Nazor. Dia-kovo. 4. B. Vodnik. Andrija Palmović. 5. Dr. M. Lišičar. I. V. „Smrt majke Jugovića“. 6. D. M. Domjanić. Šutnja. 7. VI. Vidrić. O podnevu. 8. F. Hrčić. More. 9. Dr. L. k. Vojnović. Finis reipublicae. 10. Fr. Bubanović. E. Haeckel. 11. Dr. A. Tresić-Pavičić. Filozof Petrić i njegovo naj novije djelo. 12. Listak. — *Savremenik* izlazi jedan put mjesečno i стоји 12, K, за djake 10 K годишње.

— *Domaće Ognjište*. Br. 8, travnja 1907. u Zagrebu. Sadržaj: 1. Dr. Domjanić. Finale (Pjesma). 2. J. Ivakić. Njih dvoje. 3. B. Lovrić. Impromptu (pjes. nastavak). 5. Dr. Steekl. Pokvarena djeca. 6. M. A. Još jednoć (pjesma). 7. And.a Novotny. Ono dvoje. 8. Čatić. S harfe moje (pj.). 9. Prof. Popović. O uređenju učiteljskih plata. 10.

St. Pirnat. Oganj praminga (pj.). — 11. Emigracija Slavena na izvoru, pre-vela S. Pećinovsky. 12. Pitanja za glavnu učiteljsku skupštinu. Čitulja. Bilješke. Broju je priložen modni prilog i list uzoraka. Domaće ognjište izdava udruga učiteljica a vlasnik mu je hrvatski pedagoški knji. zbor. List izlazi u 10 mjesečnih svezaka a стоји 6-20 K на годину.

— *Дом и школа*, лист за васпитање школске омладине. Бр. 5. и 6. Београд 20 марта (2 априла) 1907. Садржај: 1. Бого се расрдио, слика. 2. Тетка Марта, слика. 3. Низ јадранско приморје, утисци. 4. Весник пролећа (песма). 5. Сан (исто). 6. Другу (исто). 7. У ноћи (исто). 8 и 9. Последна серенада и Си-роче (исто) 10. Здраво селанце моје (исто) 11. Пролетње веће (исто). 12. Упамти, афоризми. 13. Ђаволов sluga, прича. 14. Ђачке дружине и њихова организација. 15. Циу цицу, 16. Бедешке а) Сфинкс в) Младешка библиотека ц) Прослава св. Саве у гимназијама. 17. Позориште. Последњи новитети. Омладинско позориште. Матурантски концерти. Концерат женске гимназије. 18. Из дружина гимназијских. 19. Решења. 20. Задачи. — *Дом и школу* издава професорско друштво у Београду а сарадници су му и ученици VII, и VIII. разреда. — Лист излази 20 пута на годину (свако 15 дана за 10 мјесеца) а стоји 6 К годишњих. Сваки број има 16 страница. Стоји 6 К (обе књиге).

— *Невен* Бр. 8 15 априла 1907. у Новом Саду. Садржај: 1. Долазак Ла-ста (песма) Чика Змајова. 2. Крај реке Јордана. 3. Деда и унук (пес.) Чика Васа-Љубисав. 4. Африка. 5. Стихови за допуњавање. Г. Груборовић. 6. Пе-пељуга (пј.) Зора. 7. Записи о срећи (пј.) Млабинац. 8. Свладао се. Атлета. 9. Разнолије. — *Невен* излази 2 пут

на мјесец и стоји за Аустр.-Уг. 4 К на годину. Излази у 12 страница.

— *Бранич* српског или хрватског језика, бр. 7. 12 априла 1907 у Јагодини. Излази два пута мјесечно. Цијена 4 динара на годину. Садржај: 1. Фонетички и етимолошки правопис. 2. Интерпункција. 3. Исправе у језику и правопису. 4. Поуке из С. или Х. језика. 5. Туђе речи. 6. Критика и кратки прикази. 7. Разно. 8. Питања и одговори.

— *Наставник*. лист профес. друштва. 1 и 2 свеска 1907 год. Садржај: 1. П. А. Тина. Узајамно васпитање ученика у средњим школама. 2. А. Нечајев. 1. (превео П. Илић) Естетичко осећање и његов педагошки значај. 3. Ј. Кангрга. Како би требало радити писмене задатке из немачког језика. 4. Ст. Маринковић. Телефотографија. 5-9. Преглед стручних листова: а) Наставни Вјесник М. Поповић, б) Училищенъ прѣгледъ (И Живановић) ц) Journal de Mathématique élémentaire (Ст. Маринковић) д) Archiv für Slav. Philologie (Д. Костић) е) Вранич српског или хрватског језика (Ж. Стефановић). 10-12. Преглед књига и листова. а) Erstes deutsches Übungsbuch für bulgarische Mittelschulen von R. Baruttschiski (С. Макзић). б) Писци и књиге од Ј. Скерлића (Ј. Живановић) ц) Мишљење и предлог о уџбеницима за науку вере у средњим школама од А. Маширевића (А. Обрадовић). 1. 3. 15. Говорница: а) Објашњење у Закону

о средњим школама, б) Из бељежнице једног пословође, с, Изглед писмених задатака. 16-19. Ковчежић: а) Е. Оперман. Статистика наставе природних наука у средњим школама Европе б) Хроника ц) Читуља д) Истравке. 20. Додатак Ј. Новитовић. Упутства из експерим. физике (3). — Наставник излази у Београду у 6 двоструких свезака. Препоручујемо га професорима средњих школа.

— *Просвјета*, орган пријатеља српске народне просвете, Бр. 20. априла 1907 у Крагујевцу. Садржај: 1. Песма Народним просветитељима. Е. А. Буланина (с руског). 2. О југославенској учитељској заједници. Јов. П. Јовановић. 3. Сверуски учитељски савез. Т. С. Костић уч. 4. Писана слова и усправно писање. С. Љубибратић. 5. Листак. Сеоски учитељ. Слика. М. Максимовић. 6. Гласник. 7. Белешке. Просвета излази кроз 10 школских мјесеца 3 пута на мјесец у 16 страница, а стоји 12 динара на годину а за препаранде 4 д. Препоручамо га учитељским круговима.

— *Уџтељски Glas*. Бр. 4. 15 travnja 1907 у Шибенику. Садржај: 1. Прије избора. 2. Ријеч kolegama poslije mog umirovljenja D. Sirovica. 3. Грађанске школе и учитељи. 4. Сан и јавна, S. Marčić 5. Crtanje u pučkim školama, opaske I. Šoljana. 6. Iz naše Organizacije. 7. Izračunavanje okružnog opsega. 8. Slovnica u pučkoj školi. St. Kastrapeli. 9. Vjesnik.

СПОМЕНИЦИ ДУБРОВАЧКИ

објелодањује А. ВУЧЕТИЋ.

Има у Миклосића и повеља Селима I. од 5. марта 1517, којом се потврђују повластице Дубровчанима из плаћање данка. Ова повеља разликује се по нешто од оне Бајазита II. од 1481. године, а састоји из ових тачака :

1. Да Дубровчани плаћају као и Бајазиту само 12.500 златнијех дуката на годину у име харача. (како сѣ за.... бајазитъ хана времена два на десет тисок и пет сат златиѣ вѣстачкиѣ докат по законѣ харач ѿтъ годинѣ до годинѣ.... до порте царства ми послали.)

2. Да Дубровник буде обезбјеђен од сваке досаде и да људи слободно иду к Дубровнику а Дубровчани да слободно иду и тргују по турскоме царству.

3. Да само од продате робе плаћају 2⁰/₁₀.

4. Дуг треба да се плати, ако тако обнаће суд и да вриједи свједочанство на њихове људе.

5. Турчин дужан има бити суђен од кадије.

6. Дужник се може ухватити за дуг.

7. Ко побјегне у Дубровник с туђијем имањем, да има га суд у Дубровнику тражити.

8. Оставштине Дубровчана, који су умрли у Турској, припадају њиховој својти.

9. Путницима из Дубровника и обратно нема се чинити задјевица.

10. Ако који поданик турски учини штету Дубровнику и Дубровчанима, има бити кажњен и осуђен на накнаду.

Уговорима с Турцима Дубровник обезбједи себе од њихове најезде и не само што зајамчи себи слободу и трговину по турскијем крајевима, него и културну колонизацију у српскијем и бугарскијем земљама. По овијем уговорима не само што су имали да плаћају харач турскому цару, него су имали да му исказују своју вјерност обавјешчујући га својим писмима о новостима, које би обазнали у западнијем државама. Услијед овијех уговора

и њихова опћења по земљама пространога турскога царства, они су имали и много веза с турскијех властима у Европи и изван ње. У нашој збирци имамо пет исправа о плаћању харача; једна је од цара Мехмеда II. освајача Цариграда, једна је, на име цареве писмо од год. 1486. (за цара Бајазита II.); једна је од Бајазита II., једна је распарана, те јој нема имена царева и једна је пријевод исправе турске са стране цара Мехмеда IV.

1. Цар Мехмед 28. децембра 1476. у Бовану читује да су властела дубровачка Јаков Бунић и Паладин Лукаревић предали у царску благајну десет тисућа златнијех дуката млетачкијех за годину 1476.-1477. од 1. новембра до 1. ис. мјесеца.

2. Незнан цар хоцетом од 27. марта у Дринопољу потврђује да су кнез Никулин и кнез Франческо предали у царску касу за харач дне 17. јануара 12024 зл. дук. мл. а дне 12. марта 476 истих дуката, укупно 12500 д.

Споменици Турски.

1.

Султан Мехмед признаје, да је примио од Дубровчана за годину, која иде, харач од 10.000 дуката млетачкијех златнијех. Бован 28 децембра 1476.

С двора: Serviano. Expeditoria de 1479 in 1477.

Од великога господара и всемъ землямъ источнимъ и западнимъ царемъ цара и великога амуре, султана Мехмеда Пегка, кнезъ и властеломъ дубровачцемъ много здравие да прими племенство и ви по темъ ведомо да ви естъ, како догноше ваши властеле и покласари съ харачемъ законьнемъ на порктъ ц(а)рства ми Яковъ Буникъ и Паладинъ Лукаревикъ и донесоше десетъ тисѣкъ дукатъ златехъ венетчкихъ харача и предадоше њ хазиѣ царства ми, а за годинѣ, кога гредѣ њ тисѣкю и четирѣста и седмьдесетъ и седмю лето дв пркви днѣ месеца ноельвриа Пис. месеца декемвриа К и П днѣ њ Бованѣ.

Оп. На врху је тура султанова а на дну на десно печат црнилом.